

Fórum

ochrany přírody

/ ZÁCHRANNÉ PROGRAMY
A PROGRAMY PÉČE

/ TEORIE I PRAXE

01
2017

Vážení čtenáři a čtenářky,

články tohoto čísla časopisu Fóra ochrany přírody věnované zejména záchranným programům pro ohrožené druhy jsem četl s obzvláštním zájmem. Před lety jsem měl možnost být na AOPK ČR u zrodu útvaru, jehož úkolem bylo nastartovat komplexní řešení problematiky záchranných programů v ČR. Tehdy vznikly první koncepce, metodiky, výběry druhů i konkrétní projekty. Teď jsme o patnáct let dále a je velmi pozitivní si uvědomit, že tehdejší úsilí nebylo vynaložené zbytečně, ale že žije vlastním životem. Záchranné programy jsou nástrojem ochrany přírody, který má potenciál vzbuzovat vášně a občas bývá i terčem kritiky. Základní polemická otázka zní: je rozumné vynakládat relativně velké finanční částky ve prospěch několika málo vybraných druhů? Nebylo by lepší věnovat je na obecnější opatření, která pomohou celým společenstvům? Na jednu i druhou stranu lze snést řadu argumentů a vést nekončící diskuse. Zde bych se ale zastavil především u jednoho aspektu záchranných programů. V situaci, kdy naše příroda a její druhové bohatství byly v minulosti drasticky ovlivněny známými negativními faktory a i dnes jsou polní, luční, lesní nebo rybníční stanoviště drcena převládajícím intenzivním využíváním, jsou záchranné programy především nadějí a jakousi psychologickou vzpruhou. Ukazují, že kvalitně připravená a realizovaná péče o přírodu nebo její složky stojí na odborných základech skutečně funguje. Články, které na Vás v tomto čísle čekají, představují záchranné programy a programy péče z různých stran a přinášejí řadu zajímavých informací. Alespoň pro mě je ale hlavní pozitivním závěrem skutečnost, že si záchranné programy vydobily své pevné místo na poli české ochrany přírody.

Přeji Vám zajímavé a příjemné čtení!

Pavel Marhoul

zoolog, působí ve spolku Beleco

OBSAH

// EDITORIAL

Pavel Marhoul

2

// AKTUALITY A ZAJÍMAVOSTI

#NatureAlert: Příroda je největší společnou evropskou hodnotou
Zdeněk Vermouzek

3

Prosazování výstupů Fóra v praxi – pomohou pracovní skupiny?
Michael Hošek

3

Stromy a hmyz Simona Poláková

3

Dárek k narozeninám? Novela zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny – pokračování příběhu Tomáš Rothröckl

4

Vydra a doprava – problém, který je možné řešit
Lukáš Poledník, Kateřina Poledníková

5

// VÝSTUPY ZE SETKÁNÍ FÓRA

Pálit a drancovat Jan Dušek

6

// ANALÝZY A KOMENTÁŘE

Jsou záchranné programy zbytečným luxusem nebo příkladem dobré praxe? Jana Zmeškalová

9

Jak probíhal výběr druhů pro záchranné programy ohrožených druhů rostlin Jarmila Kostiuková, Barbora Čepelová

13

O hnědásku osikovém a monitoringu aneb Jak pejsek s kočičkou dělali dort Oldřich Čížek

17

Přispěje záchranný program na ochranu dropa velkého k jeho návratu do České republiky? Václav Zámečník

22

Může být marketing využit jako prostředek pro ochranu druhu? Příklad sysla obecného a ochranné známky Syslí na vinici

Kateřina Poledníková, Lukáš Poledník, Jan Matějů, Jitka Větrovcová, Tereza Mináriková

24

Program péče o bobra evropského v ČR – tři roky poté...
Jitka Uhlíková

28

Pozvolný návrat vlků a dalších šelem do české krajiny
Miroslav Kutal

33

Poznejte neohroženější českou žábu Martin Šandera

37

// ROZHOVOR

Přítomnost a budoucnost záchranných programů
Simona Poláková, rozhovor s Janem Šimou

40

Foto z titulní strany:

Sysel na vinici. Foto archiv ALKA Wildlife

Fórum ochrany přírody 1/2017 ● ročník 4 ● vychází elektronicky 4x ročně ●
zdarma ● vydává Fórum ochrany přírody, Slezská 125, 130 00 Praha 3 ●
IČO 227 19 466 ● redaktorka Markéta Dušková ● grafický návrh a úprava
Edita Hrubešová ● redakční rada Alena Bauerová, Petr Birklen, Jan Dušek,
Michael Hošek, Simona Poláková, Tomáš Rothröckl, Petr Roth a David Storch ●
kontakt: info@forumochranyprijrody.cz, +420 604 503 856 ●
ISSN 2336-5056 ● číslo vychází 23. 1. 2017

#NATUREALERT: PŘÍRODA JE NEJVĚŠÍ SPOLEČNOU EVROPSKOU HODNOTOU

Evropská komise zveřejnila 7. prosince 2016 definitivní rozhodnutí o zachování základních pilířů ochrany přírody v Evropě, Směrnice o ptácích a Směrnice o stanovištích. Ukončila tak dva roky nejistoty, které ale ukázaly víc, než že jsou obě „naturové“ směrnice plně funkční. Nejdůležitějším — a povzbudivým! — poznatkem je skutečnost, že za ochranu přírody se postavila doslova celá Evropa. Od ochranářských nevládních organizací se to očekávalo, i zá-

jem (části) veřejnosti šel předvídat. Ale půlmilionová účast ve veřejných konzultacích, zdaleka největší v dosavadní historii Evropské unie, už tak samozřejmá není. Připočteme-li hlasy ministrů národních vlád, jednotlivých europoslanců i Evropského parlamentu jako celku, drobných podnikatelů i nadnárodních firem, vychází jednoduchý výsledek, že příroda a její ochrana jsou spojujícími prvky celé Evropské unie. Nyní zbývá jen drobnost: respektovat le-

gislativní nástroje a odborné závěry, vyřešit vzájemné konflikty v evropských politikách — především negativní dopady Společné zemědělské politiky — a chránit přírodu i ve skutečnosti tak, jak to na papíře předpokládají znovuzrozené směrnice.

Zdeněk Vermouzek

Zde si poslechněte rozhovor s Janem Duškem o procesu kontroly funkčnosti směrnic.

PROSAZOVÁNÍ VÝSTUPŮ FÓRA V PRAXI – POMOHOU PRACOVNÍ SKUPINY?

Fórum ochrany přírody se od doby svého vzniku etablovalo jako platforma, která v české ochraně přírody prokázala užitečnost a její výstupy svou váhu. Fórum vzniklo v dobách neporovnatelně nepříznivějších, právě jako reakce na tehdejší situaci. I přesto se ukazuje, že pravidelná setkávání a diskuse nad vybranými tématy je aktivita více než potřebná v podstatě neustále. O tom také svědčí pravidelný počet účastníků našich akcí, kteří s námi své kapacity sdílí v podstatě dobrovolně. Fórum již po šesti letech své existence dospívá a zamýšlí se nad tím, jak efektivní je při prosazování (chcete-li implementaci) doporučení, která na setkáních vznikají. I když bylo původně založeno „pouze“ pro diskusi, třibení názorů a pokud možno také

pro dohodu nad doporučeními, logicky vystává otázka, zda může poskytnout více. První vlaštovky již existují. Například po debatě k druhové ochraně představitelé Fóra prezentovali výstupy kompetentním náměstkům MŽP i s nabídkou spolupráce při řešení. Po setkání k rybníkům byla založena pracovní skupina, jejíž zásluhou vznikla většina textů do tematicky zaměřeného vydání tohoto časopisu ([zde](#)). A stejně tak pod záštitou Fóra funguje pracovní skupina k aplikaci kategorizace chráněných území dle IUCN a s tím souvisejícího pojetí bezzásahovosti. Ke kategorizaci chráněných území již byl také publikován článek s popisem výstupů ([zde](#)).

Domníváme se, že témat a prostoru ke vzniku takových skupin je více. Pokud máte

pocit, že by takový krok pomohl dokončit diskusi k vybrané agendě a zároveň pomoci vzniku konkrétních doporučení a jejich akceptaci kompetentními subjekty, dejte nám prosím vědět. Fórum je připraveno poskytnout kromě zaštitění i propojení s relevantními odborníky a prostory pro setkání a prezentace (včetně prostoru v časopisu). Nejdůležitější je však samozřejmě ten, kdo by takovou iniciativu zahájil a koordinoval. Ve všech předchozích případech se tak dělo či děje na dobrovolné bázi. Motivací je především idea zlepšení stavu. Věříme, že i ta sama je dostatečnou satisfakcí, a že iniciativa „zezdola“ znovu prokáže svou přirozenou účinnost.

Michael Hošek

STROMY A HMYZ

Fórum ochrany přírody uspořádalo dne 28. listopadu 2016 v Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy seminář na téma stromy a hmyz. Zúčastnilo se ho 102 lidí, především z řad městských a krajských úřadů a AOPK ČR.

V první sekci byla věnována pozornost ochraně druhů a biotopů, o kterých přednášel Lukáš Čížek z Entomologického ústavu AV ČR a Jiří Řehounek z Cally. Zaměřili se především na význam stromů v intravilánech, jak poznat biologicky cenný strom a výskyt krasce lipového ve městech.

Druhá část byla zaměřena na management starých stromů a mrtvého dřeva. Nejprve Lukáš Čížek hovořil o zásadách managementu stromů v intravilánech. Jiří Rom z Magistrátu hlavního města Prahy vysvětlil historii pollardingu neboli seřezávání stromů na hlavu a jeho využívání v Praze. Legislativu týkající se zásahů do stromů představil Zdeněk Papoušek z České inspekce životního prostředí.

Odpolední část byla věnována praktickým zkušenostem z malých měst (Stanislav Svoboda z Městského úřadu Lysá nad Labem),

z Prahy (Jiří Rom) a z volné krajiny (Jiří Řehounek ve spolupráci s Jakubem Horákem z České zemědělské univerzity). Rovněž se krátce diskutovala problematika broukovišť (příspěvek Jiřího Řehounka).

Videoáznamy přednášek naleznete [zde](#).

Simona Poláková

DÁREK K NAROZENINÁM?

NOVELA ZÁKONA Č. 114/1992 SB. O OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY – POKRAČOVÁNÍ PŘÍBĚHU

Možná to nevíte přesně, podobně jako ještě nedávno autor tohoto článku, ale zákon č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, spatřil světlo světa téměř na den před 25 lety. Byl schválen v Poslanecké sněmovně 19. února 1992 přibližně v 18,15. Většina z nás naopak ví, že zásadní novela tohoto zákona, která se týká výlučně národních parků, se již delší dobu připravuje a projednává. Cesta tohoto vládního návrhu úpravy zmíněného zákona je dlouhá, nelehká a trnitá. Je to více než rok, kdy jsme přislíbili tuto cestu sledovat a podávat případné informace. K obecné charakteristice novely doporučuji čtenářům nahlédnout do čísla 1/2014 a 3/2015 našeho časopisu či čerpat z mnoha dalších zdrojů.

MALÁ REKAPITULACE

Návrh byl připravován snad od sklonku roku 2013. Hlavní část prací odvedla resortní pracovní skupina expertů a legislativců MŽP v první polovině roku 2014, kdy byl návrh též prezentován zástupcům dotčených krajů, představitelům regionů a též radám všech národních parků. Následně proběhlo poměrně složité meziresortní připomínkové

NP Podyjí láká k návštěvě i v zimních měsících.
Foto Tomáš Rothröckl

Z Národního parku Podyjí. Foto Tomáš Rothröckl

řízení, následovalo další v Legislativní radě vlády. A konečně 2. června 2015 byl návrh zaslán do Poslanecké sněmovny. Organizační výbor projednání návrhu zákona doporučil 4. června 2015, určil zpravodaje PhDr. Robina Böhnische a navrhl Výbor pro životní prostředí jako garanční. První čtení proběhlo na 33. schůzi dne 7. října 2015, projednání návrhu bylo přerušeno na 80 dnů a návrh byl přikázán výborům k projednání. Kompetentními byly určeny Výbor pro životní prostředí a Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj. Oba výbory projednaly věc v dubnu 2016 a ve svých usneseních uvedly pozměňovací návrhy. V květnu 2016 následovalo druhé čtení obecnou a podrobnou rozpravou a bylo zakončené usnesením garančního výboru. Třetí čtení bylo zahájeno 1. července 2016, následně bylo přerušeno, pokračovalo 2. prosince 2016, kdy byl konečně návrh novely schválen. Nutno podotknout, že se tak stalo (neočekávaně) ústavní většinou, kdy „pro“ bylo 121 hlasů.

JAKÝ JE AKTUÁLNÍ STAV?

Před Vánocemi 2016 byl odeslán sněmovní tisk do Senátu. Tam je skóre povážlivé. Garanční Výbor pro územní rozvoj, veřejnou

správu a životní prostředí určil zpravodajkou Dr. Jitku Seitlovou a při svém jednání 4. ledna 2017 doporučil Senátu Parlamentu ČR návrh zamítnout. Obdobně učinil svým usnesením z 11. ledna i Výbor pro hospodářství, zemědělství a dopravu. Naopak Ústavně-právní výbor doporučil vrátit návrh Poslanecké sněmovně s obsáhlými pozměňovacími návrhy. Dění vyvrcholil na plenárním zasedání Senátu, které má být 18. ledna 2017, což je však již po uzavěrce tohoto čísla a rozbor nastalé situace můžete čekat v čísle příštím.

Je jen možné si přát, aby se senátoři a poslanci zachovali k přírodě vstřícně a schválili vládní návrh novely minimálně upravený a nabouraný. Z celého procesu projednávání stále vyplývá naprosto mylná premisa některých politiků, že se jedná o „lex Šumava“. Není tomu tak! Pokud i toto bude zákonodárci uchopeno objektivně bez předsudků a politických kalkulů, je možné, že „matka stočtrnáctka“ dostane k zmíněným narozeninám hezký dárek v podobě zdařilé, tedy obecně přijatelné, novely. Přeji to všem čtyřem národním parkům, včetně Šumavy.

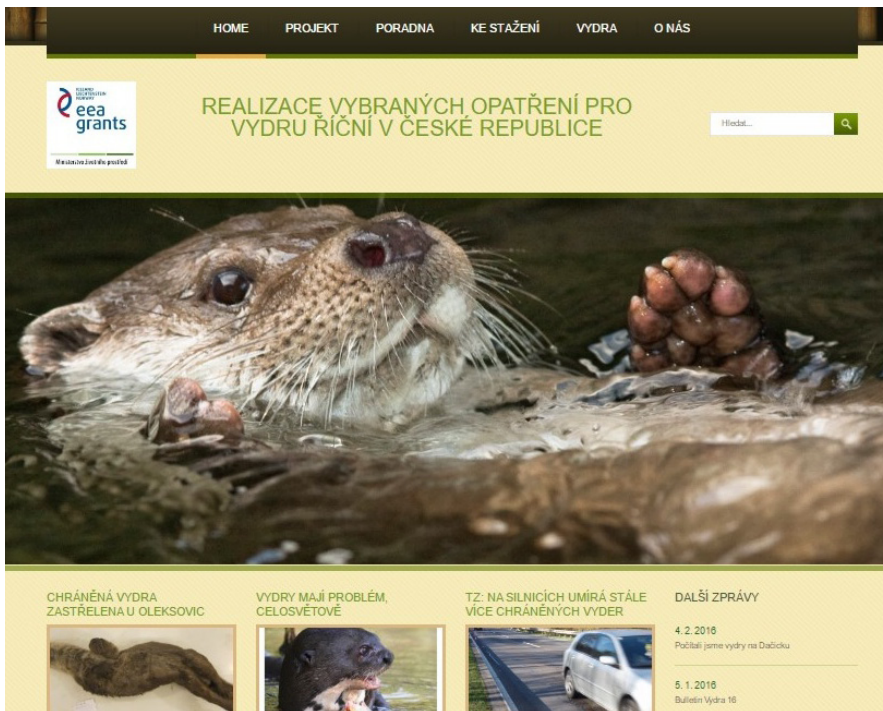
Tomáš Rothröckl

25 let
Národního parku
Podyjí

Čtvrtstoletí
pro přírodu

VYDRA A DOPRAVA – PROBLÉM, KTERÝ JE MOŽNÉ ŘEŠIT

Náhled na webové stránky www.vydronline.cz.

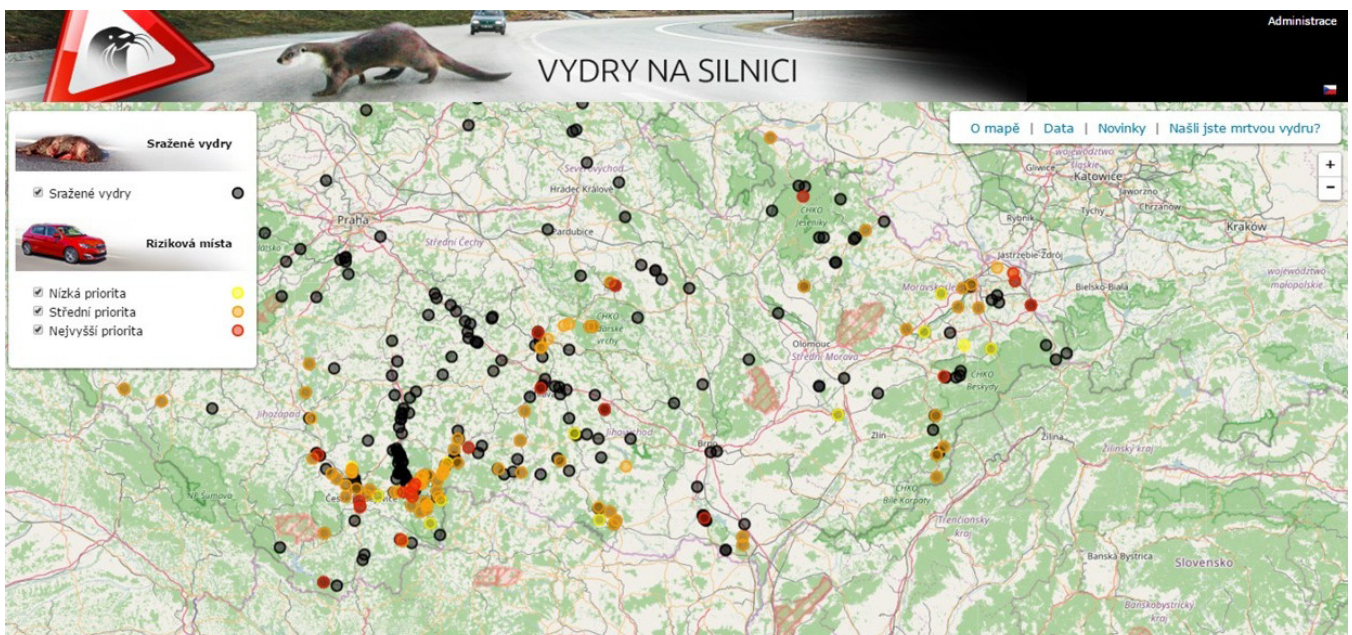
Silnice a provoz na nich se stávají v celé Evropě jedním z nejvýznamnějších faktorů, které ohrožují mnoho živočichů. Vydra říční je jedním z nich. Vydra je semiakvatická šelma, ve vodě loví a denně ujde podél vod dlouhé vzdálenosti v řádu kilometrů. Protože je svým životem vázána na vodní prostředí, setkává se v místě křížení toků a silnic s mosty, propustky a v naší krajině často také s hrázemi rybníků. Některé z nich jsou průchozí. Bohužel ale řada

těchto křížení vytváří neprůchodné bariéry, které nutí vydry tyto překážky překonávat „vrchem“ přes silnici, kde jim hrozí střet s projíždějícími vozidly. Problematických míst není u nás málo. V rámci dlouhodobého sběru uhynulých vyder, který koordinuje ALKA Wildlife, o.p.s. spolu s AOPK ČR, a při kontrole vybraných úseků silnic již bylo identifikováno přes 200 rizikových míst v rámci celé republiky. Technická řešení, která mohou zprůchodnit či jinak zlepšit

dané místo, ale existují. Z kontrol těchto identifikovaných rizikových míst vyplývá, že v 83 % z nich je zřejmé, jak je místo potřeba upravit, aby k dalším úmrtím nedocházelo. Často se jedná o velmi drobné úpravy a malé investice, například pročištění existujícího propustku pod silnicí nebo instalaci dřevěné lávky či betonové lavice v podmostí.

Protože se nejedná o několik málo míst, není reálné všechny opravit najednou. Také správců jednotlivých silnic je hodně. V rámci projektu „Realizace vybraných opatření pro vydru říční v České republice“ financovaného z EHP fondů a MŽP, proto byly vytvořeny dva informační zdroje, které jsou určeny pracovníkům orgánů ochrany přírody a správcům silnic, aby získali potřebné informace o tom, kde a jak je třeba zlepšit průchodnost silnic. Kde jsou problémy, ukazuje online mapa www.vydrnasilnici.cz. Na této mapě jsou zobrazena všechna místa s uhynulou vydrou (údaje od roku 1970). Riziková místa jsou zde zhodnocena z hlediska efektivnosti nápravy a karta místa obsahuje také stručný návrh řešení a fotodokumentaci. Na webu www.vydronline.cz jsou dostupné další obecnější informace k problematice, rozsáhlá fotogalerie, dostupná literatura a jako pomoc s konkrétními řešeními je zde i online poradna.

Lukáš Poledník, Kateřina Poledníková

Náhled na mapovou aplikaci www.vydrnasilnici.cz.

PÁLIT A DRANCOVAT

JAN DUŠEK

DESÁTÝ DÍL CYKLU „SETKÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY“

Mgr. JAN DUŠEK

Ředitel Integra Consulting, pracuje v DHP Conservation, spolupracuje s řadou nevládních, veřejných i soukromých organizací. Zabývá se zejména ochranou vod a implementací směrnic o stanovištích. Stál u zrodu FOP a je v něm aktivní po celou dobu jeho činnosti.

Jubilejní desáté setkání Fóra ochrany přírody se konalo 22. října 2016 v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Účastníci, kterých se tentokrát sešlo 58, diskutovali témata speciálních typů managementu a územního plánování jako nástroje ochrany přírody. Druhému tématu budeme věnovat článek v příštím čísle časopisu.

Diskuze v rámci tří skupin byla soustředěna na vyjasnění názorů na cíle a smysl speciálních typů managementu v ochraně přírody. Jako podklad sloužily otázky položené v plénu na počátku setkání po prezentaci Davida Čípa.

„Speciální typy managementu vytvářejí prostor pro spontánní aktivity různých skupin lidí.“

Často používaný termín „alternativní typy managementu“ není vhodný, protože přívlastek „alternativní“ navozuje dojem, že jde o alternativu k jiným typům. Ve skutečnosti ale řada „alternativních“ typů managementu je zcela jedinečná a nelze ji nahradit jinými. Fórum ochrany přírody proto doporučuje používat raději termín „speciální typy managementu“. Mezi tyto

základní typy řadíme především plošné vypalování, disturbance za využití těžké (i vojenské) techniky, výběrové lesní hospodaření vedoucí k pestřejší skladbě prosvětleného lesa nebo celoroční pastvu velkých kopytníků.

Podle diskutujících se ochrana přírody rychle vyvíjí a má přitom často tendenci k využívání extrémních prostředků. Jako správný je často silnou skupinou ochranářů vnímán jen jeden přístup. V optimálním případě ale musíme vážit všechny dostupné alternativy hospodaření. Optimálně je třeba od počátku stanovit, co je cílem ochrany pro dané území, a tomu přizpůsobit management.

Ochranářské cíle se musí orientovat na konkrétní druh či společenstvo, které lze považovat spíše za indikátory pro monitoring dopadů managementu. Ten totiž přinese často neočekávaný prospěch i pro mnoho dalších druhů nebo společenstev. Dopady a úspěšnost zásahů lze předvídat jen při detailní znalosti území a biologie indikačních druhů.

PROČ OPOUŠTĚT ZAJETÉ KOLEJE

Diskuzní skupiny se shodly, že musíme jasně vědět a na základě této znalosti

První řízené vypalování Na Plachtě v Hradci Králové. Foto David Číp

osvětlovat, proč považujeme využívání speciálních typů managementu za vhodné. Je prokázáno, že na mnoha místech významně přispívají k zachování druhové diverzity, i když prozatím nemáme vždy dostatek dat. Mohou přispět k vytvoření podmínek pro šíření druhů ve volné krajině a jsou klíčové pro zachování určitého typu biodiverzity (např. bezobratlých).

Speciální typy managementu rozšiřují škálu zásahů v přírodě a umožňují tak odlišné typy hospodaření v různých místech. Mívají komplexní dopad na ekosystém daného území. Často slouží i k imitaci „přírodních“ podmínek (např. působení bobra na krajinu tam, kde byl vyhuben). Jejich využití je vhodné a efektivní zejména v případech, kdy se standardní způsoby ukazují jako nefunkční.

Nezanedbatelným pozitivem aplikace speciálních typů managementu je skutečnost, že vytvářejí prostor pro spontánní aktivity různých skupin lidí (zájemci o vojenskou techniku, zástupci obcí ad.). Díky jejich zájmu je takové hospodaření udržitelnější do budoucna, protože umožňuje sdílení nákladů mezi státní ochranou přírody a těmito skupinami. V mnoha případech není nutné na využití speciálních typů managementu čerpat žádné dotace, lze pracovat s prostředky soukromých investorů a místních zdrojů. Výhodou a důvodem pro aplikaci tedy může být personální a finanční úspora vedoucí k vyšší efektivitě zásahů, i když vzhledem k nedostatku dat

„Důvodem odmítnání či nepochopení bývá špatná komunikace.“

zatím většinou nevíme, jaká je dlouhodobá udržitelnost výsledků.

Z vědeckého hlediska se jedná o unikátní zdroj dat v rámci experimentálních podmínek, výzkum (zejména základní) však není podmínkou aplikace. Pokud se taková ochranná opatření uplatňují na větších plochách (100 ha a více), není potřeba je detailně plánovat, nepotřebujeme enormní množství vstupních dat a můžeme si dovolit zkoušet různé způsoby speciálního managementu. Na větších plochách je také větší prostor pro sladění zájmů různých skupin. Nabízí se potom příležitosti rozptýlení speciálních managementů na okolní plochy.

Laická veřejnost tyto aktivity dobře přijímá, pokud je dobře a včas informována. Jedná

Prezentace výstupů z diskuzních „kaváren“. Foto Simona Poláková

se tedy o příležitost, jak se může ochrana přírody stát srozumitelnější a přijatelnější pro běžné lidi. Mnohé zásahy jsou obecně brány jako zábavné a aplikují se i z důvodů určité společenské poptávky (rallye, motokros, nasazení bojové techniky jako zájmové aktivity) v případech, kdy jinak bývá omezená možnost legální aplikace v přírodě.

A CO NÁM BRÁNÍ?

Účastníci se zabývali otázkou, co limituje širší aplikaci speciálních typů managementu. Hlavním omezením je především negativní přístup vlastníků, který ale může být změněn trpělivým individuálním přístupem. Překvapivě nepřátelským zůstává přístup státní správy způsobený nedostatečným vzděláním úředníků a ochranářů. Na mnoha lokalitách volbě optimálního managementu brání nastavení dotačních programů a sankcí.

S tím souvisí existující legislativní překážky. Mnoho předpisů aplikaci speciálních typů managementu vylučuje buď zcela (např. zakládání lesních požárů), nebo ve významných typech biotopů (např. lesní pastva je možná pouze v lesích vedených v katastru nemovitostí jako „ostatní“ nebo „louka“). Velmi vhodná by byla širší mezi-rezortní spolupráce při novelizaci zákonů s využitím zkušeného mediátora.

Důvodem odmítnání či nepochopení ale bývá špatná komunikace vůči státní správě, vlastníkům a veřejnosti. Ochrana přírody neumí speciální typy managementu před-

stavovat vhodným způsobem za použití pozitivní interpretace příkladů dobré praxe. Veřejnost navíc musí být informována permanentně, nikoli formou jednorázových článků, jejichž dopad je obecně malý. Stejně jako v ochraně přírody obecně, i v tomto konkrétním případě chybí komunikační strategie. Veřejnost, vychovávaná po generace k tomu, že oheň je nepřítel nebo že chráněná území jsou nedotknutelná, nemůže být bez strategicky plánované komunikace připravena na to, že stát, který dosud řadu činností trestal jako přestupek či trestný čin, najednou tytéž činnosti podporuje a financuje. Je zapotřebí změnit pohled veřejnosti na to, jak vypadá „správný“ les, louka nebo řeka.

Zlepšení informovanosti ale musí být směřováno také na pracovníky (úředníky), kteří mají ochranu přírody v popisu své práce. Vzdělávání často pomůže více než změna zákonů, se speciálními vzdělávacími moduly je vhodné začít už na univerzitách. Klíčem ke komunikaci s veřejností i odbornými pracovníky jsou v dnešní době sociální sítě, tradiční média a osobní setkávání i na akcích, které s ochranou přírody nemusí primárně souviset.

SKUTEČNĚ SPECIÁLNÍ

U každého zásahu je vhodné provést monitoring efektivity. Je také třeba mít odůvodněný předpoklad, že právě aplikace daného typu hospodaření je nejlepším řešením. Nesmírně důležité je měřítko zásahu. Pro určité druhy a typy společenstev mohou mít

pozitivní dopad umělé disturbance v řádu metrů čtverečních, pro jiné je naopak třeba stanovit minimální hranici smysluplnosti v řádu hektarů či vyšší.

Měřítka zásahu tedy musí být vždy přizpůsobena cíli ochrany. Při výběru lokalit pro aplikaci speciálních typů managementu by se zejména v současnosti, kdy je ještě akceptace veřejností i samotnou státní ochranou přírody nízká, měla uplatnit následující hierarchie:

- Cenné lokality – cílem je zlepšení stavu a zvýšení biodiverzity
- Zanedbané lokality – cílem je urgentní zásah proti další degradaci
- Nové plochy dosud „bezcné“ – cílem je dramatické zvýšení biodiverzity bez ohledu na konkrétní druhy či společenstva

Potřebu aplikace speciálních typů managementu nelze paušalizovat. Pro určité druhy a společenstva jsou takové zásahy možné, ale nejsou potřebné, pro jiné jsou naopak jediným řešením. Je třeba dbát na to, aby žádný typ hospodaření nebyl a priori preferován vůči jiným. Typická otázka není, zdali je oheň důležitější než pastva, ale pro které cíle je vhodné vypalování a pro které pastva. Vždy je nutné konzultování managementu s místními znalci a specialisty, protože opatření vhodné pro jednu skupinu může na dané lokalitě ohrozit skupinu jinou.

Aplikace speciálních typů managementu cílí na bioindikátory, ale jejich smyslem je

zlepšení podmínek ekosystému. Například podaří-li se obnovit populaci určitého druhu bezobratlých, je to důkazem toho, že byly obnoveny ekosystémové vazby potřebné pro přetrvání daného druhu, což znamená vytvoření příznivých podmínek i pro stovky dalších druhů v potravních i dalších řetězcích.

Při aplikaci je vždy třeba postupovat případ od případu a klást důraz na lokální či regionální podmínky (nejen přírodní). Konkrétní zásahy jsou nemyslitelné bez předchozí komunikace s veřejností i úřady, které musí obdržet jednoznačnou argumentaci pro

„Smyslem speciálních typů managementu je zlepšení podmínek ekosystému.“

schválení managementu. Místa je vhodné vymezením negativně, tedy definovat, kde se tyto způsoby hospodaření nehodí, aby se předešlo hlavním konfliktům, a začít od nejméně kontroverzních ploch. Pochopitelně je nutné navazovat na hospodaření z minulosti.

Z UNDERGROUNDU DO MAINSTREAMU

Aplikace speciálních typů managementu téměř vždy podléhá povolovacím procedurám, v nichž hraje a vždy bude hrát roli lidský faktor. Co je pro úředníka v jednom

regionu běžné, může být v jiném nepřijatelné. S tím je třeba počítat a nespoléhat na to, že speciální typy managementu budou moci být aplikovány plošně.

Chybí příručka pro stanoviště i druhy, která by kromě klasických typů managementu zahrnovala i speciální. Příručky pro managementu naturových stanovišť a druhů, vydané před deseti lety AOPK ČR, zmiňují vzhledem k době vzniku speciální metody jen okrajově. Účastníci diskuzních skupin proto doporučují sestavit souhrn metodik pro všechny speciální typy managementu s konkrétními ukázkami dobré praxe z území ČR, které mohou přesvědčit zejména úředníky o smysluplnosti takového hospodaření. Úspěšných aplikací ze zahraničí a stále více i z našich podmínek je celá řada, ale známy jsou jen omezenému okruhu zasvěcených.

Pro vytvoření a popularizaci příruček je potřeba vytvořit adekvátní personální kapacity, důležité je i zajištění kontinuální komunikace mezi akademiky a úředníky. Dále musí být speciální typy managementu začleněny do strategických dokumentů ochrany přírody na celostátní a regionální úrovni. Bez toho se pracovníci veřejné správy nemají o co opřít a nemohou je služebně příliš podporovat.

Z územního hlediska není větších rozdílů mezi aplikací ve zvláště chráněných územích a ve volné krajině. Ve zvláště chráněných územích by však aplikace speciálních typů managementu měla být předem odsouhlasena v plánech péče, které vhodné zhodnotí i jejich udržitelnost.

Diskutující závěrem varovali před podléháním módním vlnám. Žádný typ hospodaření by neměl být upřednostňován proto, že je moderní, ale protože jsme přesvědčeni, že pro dosažení určitých cílů se jedná o nejlepší řešení. Propagace jakékoli módní vlny bez odborného odůvodnění může být snadno použita proti ochraně přírody.

Není alibismem, ale naopak reflektováním reality, když vycházíme z faktu, že rozvoj poznání mění náš náhled na vhodná ochranná opatření. Sebelepší plánování v živých systémech nemůže zabránit tomu, aby výsledek určitých zásahů byl jiný, než očekáváme. Ani z aplikace speciálních typů managementu proto není možné dělat dogma či samospatitelný přístup.

Diverzifikace biotopů pod vedením vysokého napětí. Foto David Číp

JSOU ZÁCHRANNÉ PROGRAMY ZBYTEČNÝM LUXUSEM NEBO PŘÍKLADEM DOBRÉ PRAXE?

JANA ZMEŠKALOVÁ

RNDr. JANA ZMEŠKALOVÁ

Mezi lety 2009 a 2013 byla zaměstnána na Agentuře ochrany přírody a krajiny, oddělení záchranných programů, a následně na oddělení druhové ochrany. Profesně se věnovala zejména koordinaci záchranných programů rostlin. Od roku 2013 působí na Ministerstvu životního prostředí, oddělení druhové ochrany, které od roku 2016 vede. Na MŽP se věnuje mj. přípravě nových záchranných programů a programů péče a také implementaci tzv. malého grantového schématu z EHP fondů. V poslední době se také zabývá problematikou poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, přípravou aktualizace seznamu zvláště chráněných druhů a celkovému vyhodnocení efektivity nastavení systému druhové ochrany v ČR.

Nejen díky dvouletému boomu aktivit z tzv. Norských fondů je o záchranných programech a programech péče stále více slyšet. Programy jsou kontroverzním námětem diskusí již řadu let a v následujícím období schvalování mnoha nových rozhodně i nadále budou.

Odpověď na otázku z nadpisu není jednoznačná a obě její varianty mají své zastánce v komunitě ochranářů i mimo ni. Nežádka jsou slyšet názory, že je vybraným druhům věnována nepřiměřená péče na úkor jiných, ale také že jde o jediný vědeckými daty podložený funkční nástroj druhové ochrany. Nežli se pokusíme společně zhodnotit funkčnost a efektivitu nástroje záchranných programů a programů péče, je nezbytné představit si jejich rámec, legislativní i věcný.

Záchranné programy zvláště chráněných druhů jsou vytvářeny na základě zmocnění v § 52 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném

znění (dále jen „zákon“). Zákon říká, že „*k ochraně zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů zajišťují všechny orgány ochrany přírody záchranné programy s cílem vytvořit podmínky umožňující takové posílení populací těchto druhů, které by vedlo ke snížení stupně jejich ohrožení. Záchranné programy spočívají v návrhu a uskutečňování zvláštních režimů řízeného vývoje, jakými jsou záchranné chovy, introdukce, reintrodukce, záchranné přenosy a jiné přístupné metody vhodné k dosažení sledovaného cíle.*“ Záchranné programy schvaluje Ministerstvo životního prostředí § 79 odst. 3 písm. m zákona a k jejich přípravě zákon stanovuje kompetence Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) a správám národních parků (§ 78 odst. 3 písm. k) a ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí (MŽP) také krajským úřadům (§ 77 odst. 5 písm. e). MŽP pak „*ve spolupráci s ostatními orgány ochrany přírody, vlastníky a nájemci pozemků, občanskými sdruženími* (dnes spolky)

BOX 1:

Co jsou záchranné programy a co programy péče?

Záchranné programy jsou dočasné projekty, jejichž smyslem je kombinací různých typů opatření dosáhnout zvýšení populace dotčeného druhu nad úroveň ohrožení vyhynutím. Tato úroveň se u jednotlivých druhů liší v důsledku různého typu rozšíření zbytkových populací druhu, jeho ekologie a síly vlivu ohrožujících faktorů apod. Záchranné programy proto kombinují opatření *ex situ* (záchranné chovy a vypouštění, resp. pěstování v kultuře a vysazování) s *in situ* ochranou. Základem ochrany *in situ* je ochrana biotopů dotčeného druhu, obnova vhodného prostředí a odstraňování rizikových faktorů, které v oblasti současného nebo potenciálního výskytu druhu působí. Zajištění dostatečné rozlohy biotopů v odpovídající kvalitě je klíčovou podmínkou každého záchranného programu.

Programy péče se zpracovávají pro druhy ohrožené nižší měrou nebo potenciálně ohrožené druhy, zejména takové, u kterých existuje riziko zhoršení stavu jejich populací a/nebo které jsou považovány za konfliktní z hlediska hospodářských zájmů člověka a vyžadují proto komplexní přístup. Tyto programy mohou být považovány za období managementových plánů, jejichž zpracování je doporučováno pro některé druhy v rámci mezinárodních úmluv. Programy péče zahrnují především opatření administrativní, legislativní a osvětová, opatření aktivní péče o jedince druhu se uplatňují pouze v omezené míře.

a dalšími odbornými subjekty záchrané programy zajišťuje“ (§ 79 odst. 3 písm. m). Ve vztahu k **programům péče** je zákon výrazně skoupější, v zákonném směru jsou považovány za koncepce strategie ochrany přírody v České republice, které zpracovává MŽP ve spolupráci s kraji (§ 79 odst. 2 písm. a), případně je lze vnímat také jako určitý metodický dokument, který upravuje konkrétní postup u vybraných druhů. AOPK ČR a správy národních parků pak v tomto směru připravují programy péče jako jeden z úkolů odborných organizací ochrany přírody podle požadavků MŽP (§ 78 odst. 5). Praktická stránka přípravy a fungování programů byla zpřesněna *Koncepcí záchraných programů a programů péče zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin v České republice* připravenou AOPK ČR a schválenou MŽP v roce 2014. Koncepce detailně rozpracovává problematiku záchraných programů v mezinárodním i evropském kontextu a shrnuje jejich základní principy vycházející z doporučení Mezinárodní unie pro ochranu přírody (IUCN). Pro přípravu programů pak koncepce vyčleňuje tři skupiny druhů – druhy vhodné pro záchrané programy, druhy vhodné pro programy péče a druhy vyžadující zvláštní zřetel (druhy málo probádané, vhodné k doplnění do seznamu zvláště chráněných druhů). Při vytváření koncepce bylo zásadní snahou určit objektivní kritéria výběru druhů (jimž se detailně věnuje [článek J. Kostíukové](#) v tomto čísle) a na jejich základě pak výběr omezeného počtu druhů, pro které budou programy připraveny. Součástí koncepce je též závazná osnova pro zpracování obou typů programů, pravidla přípravy, realizace i vyhodnocení programů a jsou popsány kompetence v této problematice. Kompletní znění koncepce je dostupné na webových stránkách AOPK ČR www.zachraneprogramy.cz.

DOST TEORIE ANEB O ČEM PROGRAMY VLASTNĚ JSOU?

Záchrané programy (ZP) a programy péče (PP) jsou jedním z mála aktivních nástrojů druhové ochrany. Nejsou založeny na zákazech a pasivní ochraně, ale stanovují konkrétní opatření, jak v případě záchraných programů systematicky zlepšit stav vybraných neohroženějších druhů na úrovni celé ČR, resp. v případě programů péče udržet stav daných druhů a řešit s nimi související problémy, jako jsou hospodářské škody atp. Péče o druhy je sa-

mozřejmě reflektována také v plánech péče o chráněná území nebo souhrnech doporučených opatření (SDO) pro evropsky významné lokality a ptačí oblasti. To jsou však ze své podstaty dokumenty zaměřené na péči o jednotlivá území a nemohou tedy řešit přístup k ochraně druhu na úrovni celé populace nebo řešit případné ohrožující faktory mimo tato území apod. **Záchrané programy a programy péče tak ve vztahu k plánům péče o zvláště chráněná území a souhrnům doporučených opatření tvoří určitý rámec, který by měl zajistit koordinovaný přístup k cílovým druhům na populační úrovni a sjednotit (při zachování flexibility odpovídající místním podmínkám) management, monitoring i další aktivity směřující k ochraně daného druhu.**

Záchrané programy a programy péče dle dané osnovy nejprve shrnují všechny dostupné odborné informace o cílovém druhu (biologii, ekologii, nároky na prostředí atd.), příčiny jeho ohrožení, aktuální stav populací a dosavadní praktické zkušenosti s jeho ochranou v ČR i v zahraničí. Nejobtížnějším úkolem při přípravě programu je určit jeho cíle tak, aby byly reálné, kvantifikovatelné a vyhodnotitelné. V následující části jsou pak definovány konkrétní opatření k realizaci, včetně jejich prioritizace a harmonogramu. Naplňování programu je hodnoceno každoročně v rámci přípravy a vyhodnocení realizačního programu sestavovaného koordinátorem programu na AOPK ČR. Realizační program je při-

pravován včetně návrhu finančního zajištění opatření (předpokládaných nákladů a identifikace zdrojů). Obvykle po deseti letech je hodnocen program jako celek se třemi možnými závěry – úspěšně naplněn / neúspěšně naplněn / smysluplná aktualizace opatření a jeho pokračování. U prvních dvou variant je program vždy ukončen (např. v minulosti pro hořec jarní).

Náplní opatření programů je primárně **péče o biotopy** cílových druhů *in situ*, bez jejichž zkvalitnění, odstranění ohrožujících faktorů či zvětšení plochy veškerá další opatření pozbývají smysl. Důležitou součástí je **péče o jedince a populace druhů *in situ***, u záchraných programů oproti programům péče také posilování či znovu vytváření populací z polopřirozených chovů či kultivací *ex situ* nebo jiných stabilních populací v přírodě. Pro uchování variability populací lze využít řady různých metod od založení sterilní tkáňové kultury (např. u rdestu dlouholistého), po uchování semen v semenné bance (např. u matizny bahenní, hořečku mnohotvarého českého). To vše se smyslem návratu jedinců na místa jejich původního výskytu nebo zlepšení stavu stávajících populací, ať již na úrovni genetické variability, početnosti nebo poměru pohlaví. Využívání odchovaných či vypěstovaných jedinců v záchraných programech však není jejich nezbytnou součástí, např. nerealizují se v rámci ZP užovky stromové nebo ZP hnědáka osikového. **Důležitým opatřením programů je znalost stavu populací druhu, tedy**

Management lokality hořečku mnohotvarého českého v NPR Vyšenské kopce.
Foto Jana Zmeškalová

jeho monitoring a mapování. Monitoring se však nemusí soustředit pouze na druh samotný, ale také na kvalitu jeho prostředí, resp. zásadní faktory ovlivňující přežívání druhu, např. dostatek potravy u perlorodky říční nebo mikroklimatické měření na stanovištích hvozdíku písečného českého. Optimální součástí je pak monitoring efektivit realizovaných opatření. Významnou aktivitou nezbytnou již po přípravu dokumentu a jeho realizaci je **začlenění aplikovaného výzkumu.** Znalosti mezipopulační i vnitropopulační genetické variability jsou klíčové například pro posilování populací (otázky typu jaké vývojové stádium jedinců, jejich zdroj a množství, výběr cílových populací atd.), výzkum pomáhá určit kritické fáze životního cyklu (např. pro hořeček mnohotvarý český nebo hvozdík písečný český), hodnotit životaschopnost populace (např. vydry říční) a zodpovědět řadu otázek kritických pro úspěšnost programu. Nezanedbatelný význam má **osvěta**, práce s širokou veřejností i jednotlivými zájmovými skupinami, které mají přímý vliv na populace druhů, např. rybářů u rdestu dlouholistého nebo vydry říční, zemědělců a lesníků u bobra evropského. Metody vzdělávání jsou různorodé od aktivních, přímo v terénu, po workshopy, semináře, publicitu v médiích až po tištěné materiály (komiksy

Činnost bobra v lokalitě výskytu matizny bahenní v NPP Hrdibořické rybníky.
Foto Jana Zmeškalová

nebo pexeso nevyjímaje), volbu formy je nutné volit dle různých cílových skupin. Opatření programů tvoří také aktivity v administrativní oblasti, jako je zajištění ochrany lokalit formou zvláště chráněných území, územní diferenciacie ochrany druhu tzv. zonace (např. pro bobra evropského) nebo příprava podkladů a návrhů na legislativní změny, novelizaci zákonů a vyhlášek.

PROČ ANO A PROČ NE

Z hlediska samotného fungování programů hraje zásadní roli organizační zajištění. To je nyní podle Koncepce záchranných programů zajištěno prostřednictvím koordinátora programu a realizačních týmů. Koordinátor plánuje konkrétní aktivity k zajištění opatření programu, dohlíží na jeho realizaci i financování a je důležitý také pro přenos zkušeností a kontakt mezi

BOX 2: DRUHÝ PROGRAMŮ

Realizované programy

V roce 2000 byl jako první schválen ZP matizny bahenní (*Angelica palustris*), poté ZP perlorodky říční (*Margaritifera margaritifera*). V roce 2003 pak přibyl ZP rdestu dlouholistého (*Potamogeton praelongus*). Dále následovaly v roce 2008 ZP hvozdíku písečného českého (*Dianthus arenarius* subsp. *bohemicus*), ZP sysla obecného (*Spermophilus citellus*) a ZP užovky stromové (*Zamenis longissimus*). V roce 2009 byl schválen PP pro vydry říční (*Lutra lutra*). V roce 2011 byla dokončena příprava a schválení ZP hořečku mnohotvarého českého (*Gentianella praecox* subsp. *bohemica*) a ZP hnědáka osikového (*Euphydryas maturana*). V roce 2013 byl připraven program péče o bobra evropského (*Castor fiber*). V roce 2013 byl aktualizován ZP perlorodky, aktualizace ZP rdestu a matizny je aktuálně v přípravě. Celkem tedy v současnosti probíhá osm záchranných programů a dva programy péče. Plné textové znění programů lze najít na webových stránkách AOPK ČR www.zachranneprogramy.cz, kde lze najít přehledně i výsledky hlavních aktivit pro záchranu těchto druhů.

Připravované programy

Díky finanční podpoře z EHP fondů a MŽP, převážně z malého grantového schématu „Záchranné programy pro zvláště chráněné druhy II“, je připravováno osm nových ZP, a to pro raroha velkého (*Falco ferrug*), dropa velkého (*Otis tarda*), ropuchu krátkonohou (*Epidalea calamita*), krasce dubového (*Eurythyrea quercus*), zvonovec liliolistý (*Adenophora liliifolia*), koniklec otevřený (*Pulsatilla patens*), snědek pyrenejský kulatoplodý (*Ornithogalum pyrenaicum* subsp. *sphaerocarpum*), a společný ZP pro hořeček nahofklý pravý (*Gentianella amarella* subsp. *amarella*) a hořeček drsný Sturmův (*Gentianella obtusifolia* subsp. *sturmiana*). V přípravě je PP pro velké šelmy – rysa ostrovida (*Lynx lynx*), medvěda hnědého (*Ursus arctos*) a vlka (*Canis lupus*).

Skončené programy

Kvůli úplnosti je nutné dodat, že v minulosti byly realizovány a ukončeny tři záchranné programy schválené MŽP. Jednalo se o záchranný program rysa ostrovida (*Lynx lynx*) (1998 – 2000), záchranný program pro tetřeva hlušce (*Tetrao urogallus*) (1998–2007) a záchranný program pro hořec jarní (*Gentiana verna* subsp. *verna*) (2008–2012). Všechny tři programy byly po zpracování vyhodnocení ukončeny vzhledem k faktu, že nebylo možné pomoci navržených opatření ani jejich zásadním doplněním dosáhnout stanovených cílů programů.

Každoroční monitoring trsů hvozdíku písečného českého v NPP Kleneč. Foto Jana Zmeškalová

regiony s výskytem druhu, tedy koordinaci celého realizačního týmu. Nemalý podíl na úspěšné realizaci programu má jeho poradní sbor složený z vědců a odborníků, správců území, neziskových organizací, praktiků a lokálních znalců. Význam záchranných programů a programů péče tak není jen v podpoře konkrétního druhu, ale i v rozvoji vzájemné mezooborové komunikace a spolupráce. Dalším přínosem celostátních programů je komplexnost jejich přístupu, včetně pořizování detailních dat z monitoringu a managementů lokalit a jejich vyhodnocování, ale také přesné dokumentace postupu při posilování a obnově populací. Nelze opominout přínos pro mezinárodní spolupráci v ochraně druhu a sdílení zkušeností. Snazší by mělo být také financování aktivit programů, např. EHP fondy, Program INTERREG, Program LIFE nebo národní program Podpora obno-

vy přirozených funkcí krajiny (POPFK), kde je pro ZP a PP zřízen zvláštní podprogram. Výhodou, i když ne primárním cílem, je přesah významu péče o vybrané druhy i na další vzácné a ohrožené druhy a biotopy. Argumentem proti programům bývá nekonceptní výběr druhů v minulosti a jejich striktní vazba na seznam zvláště chráněných druhů ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. Červené seznamy jsou sice posuzovaným kritériem, ale dle zákona jsou záchranné programy podmíněny vždy zákonnou ochranou druhu. Kritizovaný subjektivní výběr druhů řeší stanovením objektivních kritérií Konceptce, kritika však zůstává v případě celkově nízkého počtu programů, resp. druhů, pro něž jsou realizovány. Kritizovaným faktem je také náročnost realizace některých programů, kdy je např. nutné revitalizovat či nastavit odlišné management v celém povodí. Zároveň v řadě

případů není nutné pro ochranu druhu využít takto složitý a náročný přístup, jakým je příprava programu a aparát jeho realizace. Měla by existovat flexibilnější podoba cílené péče o druhy, příkladem jsou regionální akční plány, které aktuálně zavádí a testuje v praxi AOPK ČR. Obecně velkou nevýhodou je absence záchranných programů pro habitaty, obdobně jako funguje v Norském království, v českých podmínkách je pro ni zásadním limitem současné zákonné nastavení druhové ochrany.

I přes výše zmíněné nevýhody je pro mnoho druhů nástroj záchranného programu nebo programu péče klíčový a potřebný. Optimálním stavem by samozřejmě byla existence desítek funkčních programů, nicméně realita je odlišná, narážející často na limity financování i personální kapacity ochrany přírody. Zákon o ochraně přírody a krajiny žádnou formou nepřikazuje aktivní přístup k ochraně druhů - zákon je z principu spíše regulační nástroj a je tedy postaven na zákazech, sankcích a případné motivační složky (bohužel) nejsou příliš rozvinuté. Záchranné programy ani programy péče tedy možná nejsou ideálním nástrojem, ale nástrojem funkčním, který má smysl dále využívat jako jednu z vhodných forem péče o druhy.

Zvláštní poděkování patří všem profesionálům, dobrovolníkům, odborníkům i laikům, kteří se problematice ochrany druhů i realizaci konkrétních záchranných programů a programů péče věnují se zápallem a nadšením již řadu let.

LITERATURA

Koncepce záchranných programů a programů péče zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin v České republice, AOPK ČR a MŽP, 152 stran

A. Vorel a kol.: Program péče o bobra evropského v České republice (2013), AOPK ČR a MŽP, 97 stran

L. Poledník a kol.: Program péče pro vydru říční (*Lutra lutra*) v České republice v letech 2009 – 2018 (2009), AOPK ČR, 84 stran

Záchranný program hnědáška osikového (*Euphydryas maturna*) v České republice (2011), MŽP, 74 stran

J. Brabec: Záchranný program hořečku mnohotvarého českého (*Gentianella praecox* subsp. *bohemica*) v České republice (2010), AOPK ČR, 62 stran a přílohy

V. Rybka: Záchranný program matizny bahenní (*Angelica palustris*) v České republice (2000), AOPK ČR, 30 stran

J. Švanyga a kol.: Záchranný program perlorodky říční (*Margaritifera margaritifera*) v České republice (2013), AOPK ČR, 77 stran a přílohy

J. Bělohoubek: Záchranný program pro hvozdík písečný český (*Dianthus arenarius* subsp. *bohemicus*) O. Schwarz (2008), AOPK ČR, 56 stran

R. Prausová a kol.: Záchranný program pro rdest dlouholistý (*Potamogeton praelongus* WULFEN) v České republice (2003), AOPK ČR, 28 stran

J. Matějů a kol.: Záchranný program sysla obecného (*Spermophilus citellus*) v České republice (2007), AOPK ČR, 86 stran a přílohy

V. Zavadil a kol.: Záchranný program užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v České republice (2008), AOPK ČR, 76 stran a přílohy

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění

www.mzp.cz

www.zachranneprogramy.cz

JAK PROBÍHAL VÝBĚR DRUHŮ PRO ZÁCHRANNÉ PROGRAMY OHROŽENÝCH DRUHŮ ROSTLIN

JARMILA KOSTIUKOVÁ, BARBORA ČEPELOVÁ

Mgr. JARMILA KOSTIUKOVÁ

Od roku 2009 působila na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR v Praze, kde měla na starosti řešení projektu Priority druhové ochrany cévnatých rostlin a posléze aktualizaci koncepce záchranných programů zvláště chráněných druhů rostlin.

Mgr. BARBORA ČEPELOVÁ

Na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR se věnuje záchranným programům pro ohrožené druhy rostlin.

Zvonovec, lýkovec, hlízovec, koniklec – co mají kromě zakončení slova společného? Spolu s několika dalšími druhy se ocitly na seznamu kandidátů na záchranný program. Jak k tomu došlo?

STRUČNÁ HISTORIE ZÁCHRANNÝCH PROGRAMŮ ROSTLIN

S akcemi na záchranu zbytkových populací neohroženějších druhů rostlin se v České republice můžeme setkat už několik desítek let (např. záchrana všivce statného *Pedicularis exaltata* v NPR Porážky v Bílých Karpatech, záchranné kultivace ohrožených druhů vodních a mokřadních rostlin v BÚ AV ČR v Třeboni a celá řada dalších méně či více zdokumentovaných „zahrádkářských“ aktivit spojených s posilováním populací a cíleným managementem). Začátkem 90. let minulého století byl pak koncept záchranných programů jakožto specifických opatření na podporu konkrétních ohrožených druhů zakotven do legislativy v podobě § 52 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny.

Trvalo ale ještě relativně dlouho, než se objevily první „oficiální“ záchranné programy (dále ZP) posvěcené MŽP – jednak z důvodu nedořešeného financování, ale i z důvodu chybějícího metodického rozpracování příslušného paragrafu zákona. Jako první byl pro rostliny schválen záchranný program pro matiznu bahenní (r. 2000), následoval ZP pro rdest dlouholistý (od r. 2003), ZP pro hořec jarní (od r. 2008, ukončen r. 2012),

„Kritéria vznikala na AOPK ČR postupně, nejprve odděleně pro rostliny a živočichy. Východiskem byly zahraniční přístupy a metodická doporučení.“

ZP pro hvozdík písečný český (od r. 2008) a ZP pro hořček mnohotvarý český (od r. 2011). Zároveň byly ve stejné době postupně publikovány i metodické dokumenty jako osnova záchranných programů,

Koniklec otevřený (*Pulsatilla patens*), druh výslunných a suchých travních porostů, v poslední době silně ustoupil. Nejvíce lokalit má v Doupovských horách. Foto Barbora Čepelová

kritéria výběru druhů pro ZP a seznam kandidátů, vybraných na základě těchto kritérií. V roce 2013 proběhla aktualizace těchto dokumentů a výsledkem je Konceptce záchranných programů a programů péče zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin v České republice.

KRITÉRIA VÝBĚRU DRUHŮ

Výběr druhů, vhodných pro tvorbu záchranných programů, je jedním z důležitých a často diskutovaných aspektů. Ohrožených druhů je velké množství (např. v aktuálním červeném seznamu rostlin (Grulich 2012) je zahrnuto 1720 taxonů, což představuje více než polovinu původních druhů české flóry; mezi ty nejohroženější – kategorie C1 – patří 471 taxonů), ale je jasné, že ne všechny tyto druhy jsou vhodnými adepty na záchranný program. Řada těchto druhů byla u nás vzácná odjakživa a jejich situace se nijak dramaticky nemění (např. druhy alpského bezlesí), jiné druhy zase ubyly velmi rapidně, ale těžko jim budeme nějak cíleně pomáhat (vzácné ruderalní druhy a plevele extenzivně obhospodařovaných polí). Rovněž asi nemá smysl investovat úsilí a finance do záchrany druhů, které jsou sice u nás na pokraji vyhynutí, ale v řadě dalších zemí jsou zcela běžné. V případě jiných druhů už je zase na záchranu vlastně pozdě a ani intenzivní úsilí nevede k posílení jejich populace (jak třeba ukázal již ukončený ZP na hořec jarní).

Pro hodnocení, zda je druh vhodným adeptem pro ZP či nikoli slouží **výběrová kritéria**. Tato kritéria vznikala na AOPK ČR postupně, nejprve odděleně pro rostliny a živočichy. Východiskem byly zahraniční přístupy a metodická doporučení (např. Machado 1997, IUCN 1998) a v rámci odborných pracovních skupin byla vypracována jejich konkrétní podoba, která zohledňuje specifika České republiky. Aktuální znění kritérií je uvedeno v Boxu 1. Je však otázka, jak s těmito kritérii naložit – dávat druhům plusové body za splnění příslušných kritérií a podle výsledku sestavit žebříček nejžhavějších kandidátů? Nebo spíše vyřazovat postupně druhy, které daná kritéria nesplňují? Aplikace kritérií je zároveň možná pouze tehdy, pokud máme všechny relevantní informace o hodnoceném taxonu.

SBĚR DAT O OHROŽENÝCH DRUZÍCH

Právě na shromáždění velkého množství údajů o těch nejohroženějších druzích se zaměřil projekt Priority druhové ochra-

ny cévnatých rostlin (dále Pridruh), který probíhal v letech 2006–2011 ve spolupráci BÚ AVČR, AOPK ČR a Sdružení Sagittaria (podrobnosti viz článek zde). V rámci projektu se pro všechny kriticky ohrožené druhy (kategorie C1 staršího červeného seznamu, Procházka 2001) získávaly informace o jejich biologii, ekologii, stanovištních nárocích, areálech rozšíření, ohrožení v ostatních evropských zemích a historickém a současném rozšíření v České republice. Na základě těchto dat pak bylo možné provést hodnocení vhodnosti druhů pro ZP podle výše jmenovaných kritérií. **Hodnocení se provádělo pro všechny druhy cévnatých rostlin uvedené ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. (aplikace kritéria 1) a jeho výstupem jsou tři skupiny druhů: a) druhy vhodné pro záchranné programy, b) druhy, u kterých nejsou dostatečná data k posouzení, c) druhy, které nesplňují kritéria a nejsou vhodnými kandidáty pro ZP.**

HODNOCENÍ DRUHŮ PODLE KRITÉRIÍ

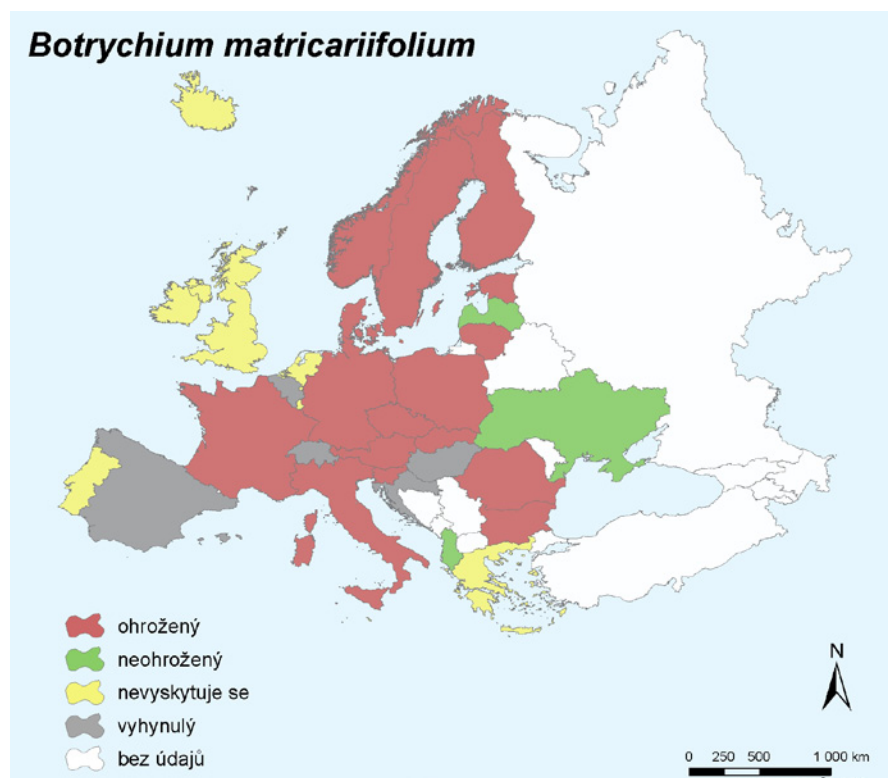
Při hodnocení se nám mnohem více osvědčil „vyřazovací“ způsob, takže z rozsáhlého souboru 481 taxonů uvedených ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. jsme postupně vyřazovali následující druhy:

*Pozn.: Číslování bodů odpovídá číslování kritérií v Boxu 1 a kritériem 1) je, že **druh musí být ve vyhlášce**.*

2) Druhy, které nejsou zařazeny v kategoriích červeného seznamu (Grulich 2012) CR a EN.

3) Druhy, které nejsou zařazeny v kategoriích červeného seznamu (Grulich 2012) CR t, b; EN t a/nebo mají aktuálně (po r. 2000) více než 40 čtverců síťového mapování (podle Nálezové databáze AOPK ČR). *Pozn.: Trend úbytku v červeném seznamu (Grulich 2012) je charakterizovaný písmeny r – taxony s malým počtem lokalit, počet lokalit se nemění, populace nevykazují zásadnější změny, t – taxony s ústupem 90 % a více, b – taxony s ústupem smíšeného typu – počet lokalit mírně převyšuje limit a současně některé z lokalit zanikly, zatímco jiné jsou stabilní, počet jedinců v některých populacích prokazatelně poklesl, zatímco v jiných zůstává stabilní.*

4) Druhy, které jsou v Evropě relativně málo ohrožené – druhy s malým areálem rozšíření ohrožené v max. 30 % počtu zemí svého výskytu, druhy se středním a velkým areálem ohrožené v max. 50 % počtu zemí svého výskytu. Údaje o velikosti evropského areálu (bez Ruska) jsme měli pro většinu

Ohrožení vratičky heřmánkolisté Botrychium matricariifolium v dalších evropských zemích. Červeně země, ve kterých je druh ohrožený, šedě – vyhynulý, zeleně – neohrožený, žlutě – nevyskytuje se. Procento počtu zemí, ve kterých je druh ohrožený (započítány i země, ve kterých je vyhynulý) z celkového počtu zemí, ve kterých se vyskytuje (vyskytoval): $(15+5)/23 = 87\%$.

druhů z projektu Pridruh a rozlišovali jsme kategorie malý areál < 1 mil. km², střední areál 1 mil km² – 2,5 mil. km², velký areál > 2,5 mil. km² (rozloha Evropy je 10 mil km²). Z projektu Pridruh jsme rovněž čerpali údaje o počtu evropských zemí, ve kterých je druh ohrožený, neohrožený a v nichž se nevyskytuje. Na základě těchto údajů jsme byli schopni stanovit procento počtu zemí, ve kterých je druh ohrožen z celkového počtu zemí, ve kterých se vyskytuje (viz mapa).

U druhů, pro které jsme neměli informace z projektu Pridruh, byl vyhledán status ohrožení v evropském červeném seznamu (Bilz et al. 2011) a ve stredo-evropském seznamu prioritních druhů (Schnittler & Günther 1999). Na základě těchto informací byly vyřazeny druhy, které nejsou zahrnuty ani do jednoho z těchto seznamů a druhy, které jsou v evropském červeném seznamu zařazeny do kategorií LC, DD s tím, že jejich populační trend je stabilní/neznámý.

5) Dále jsme vyřadili druhy na okraji areálu, u nichž evropské ohrožení není větší než 50 %.

6) Druhy, které neměly/nemají na území ČR životaschopnou populaci – většinou druhy zařazené v kategoriích A1 a A2 v červeném seznamu (Grulich 2012).

7) Druhy, u nichž nejsou odstranitelné příčiny ohrožení.

Pozn.: Kritérium 7 se uplatňuje spíše u migrujících živočichů, např. tažných ptáků, u kterých mohou hlavní příčiny ohrožení druhu působit mimo území ČR. Konkrétní rostlinné druhy byly na základě tohoto kritéria vyřazeny pouze sporadicky.

Vzhledem k tomu, že projekt Pridruh byl zaměřen na kriticky ohrožené druhy rostlin červeného seznamu a ve vyhlášece

č. 395/1992 Sb. je ještě řada taxonů, které mají podle červeného seznamu nižší kategorii ohrožení, zbývalo nám v souboru stále velké množství druhů, které jsme nemohli vyřadit kvůli chybějícím informacím. Proto jsme **u druhů, pro které nebyly k dispozici informace z bodu 4 až 5, vyhledali informace o celkovém areálu rozšíření a vyřadili druhy s rozsáhlým areálem zasahujícím na několik kontinentů.**

VYBRANÍ KANDIDÁTI

Výsledkem tohoto vyřazovacího klání bylo 50 druhů, které splňují všechna kritéria a jsou tedy potenciálně vhodnými kandidáty na záchranný program. Tato skupina

„Velkou výhodou celého systému je fakt, že všechny kroky hodnocení jsou zaneseny do přehledné tabulky a není těžké dohledat, proč byl určitý druh jakožto kandidát na ZP vyřazen, což umožňuje zpětné přehodnocení negativního stanoviska.“

byla podrobně diskutována s odborníky s přihlédnutím k dalším „zvýhodňujícím“ kritériím (viz Box 2).

Výsledkem je **12 vhodných kandidátů pro ZP**: zvonovec liliolistý (*Adenophora liliifolia*), pcháč žlutoostenný (*Cirsium brachycephalum*), lýkovec vonný (*Daphne cneorum*), hořečky (*Gentiana amarella* subsp. *amarella*, *G. campestris* subsp. *baltica*, *G. lutescens*, *G. obtusifolia* subsp. *sturmiana*), mečík bahenní (*Gladiolus palustris*), hlízovec Loeselův (*Liparis loeselii*), vstavača ba-

Kohátka kalíškatá (*Tofieldia calyculata*).
Foto Barbora Čepelová

henni (*Orchis palustris*), snědek pyrenejský kulatoplodý (*Ornithogalum pyrenaicum* subsp. *sphaerocarpum*) a koniklec otevřený (*Pulsatilla patens*).

Posledním sítím jsou praktické záležitosti jako možnosti financování přípravy nových ZP a jejich realizace a také, zda pro přípravu a realizaci ZP existují pro daný druh odborní partneři. V současnosti je text ZP připravován pro druhy zvonovec liliolistý, hořeček nahořklý pravý a drsný Sturmův,

BOX 1: KRITÉRIA VÝBĚRU DRUHŮ PRO ZÁCHRANNÉ PROGRAMY

(zjednodušeno, celé znění **Koncepce záchranných programů**)

Druh musí splňovat všechna kritéria.

1. Druh je zařazen mezi zvláště chráněné
2. Druh je v ČR aktuálně ohrožen, tj. v červených seznamech ČR je zařazen v kategorii kriticky ohrožený (CR/C1) nebo silně ohrožený (EN/C2)
3. Druh je do červeného seznamu zařazen z důvodu pozorovaného nebo předpokládaného úbytku početnosti nebo zmenšování areálu přímo ohrožujícího přežití druhu v ČR
4. Druh je prokazatelně ohrožen i v dalších částech areálu rozšíření resp. v rámci Evropy
5. Druh v ČR není na okraji areálu (historicky nebyl na okraji areálu). Pokud ano, musí být ohrožený v rámci areálu rozšíření, u široce rozšířených druhů je posuzována relevantní nižší taxonomická jednotka
6. V minulosti prokazatelně existovala v ČR stálá životaschopná populace druhu
7. Příčiny ohrožení jsou známy a odstranitelné, tj.:
 - 7.1. příčiny ohrožení působí intenzivně na území ČR
 - 7.2. odstranění příčin je reálné z hlediska technického, finančního a personálního
 - 7.3. ekologické nároky druhu a jeho biologie jsou dostatečně známé

Kritéria výběru druhů i seznam možných kandidátů na záchrané programy byly několikrát konzultovány na odborných setkáních. První představení proběhlo na Setkání ke vzácným a ohroženým druhům naší květeny v Oldřichově v Hájích v březnu 2012. Foto Anna Šlechtová

snědek pyrenejský kulatoplodý a koniklec otevřený za finanční podpory EHP fondů 2009–2014 a MŽP.

Dalších 12 druhů pak bylo zařazeno do skupiny „nedostatečně známé druhy“: zeměžluč přímořská slatinná (*Centaureum littorale* subsp. *compressum*), prasetník lysý (*Hypochoeris glabra*), pobřežnice jednokvětá (*Littorella uniflora*), pomněnka úzkolistá (*Myosotis stenophylla*), rozhodník

huňatý (*Sedum villosum*), šášina (*Schoenus ferrugineus*, *S. nigricans*), starček oranžový (*Tephrosia aurantiaca*), Iněny (*Thesium dollineri*, *T. ebracteatum*, *T. rostratum*), kohátka kalíškatá (*Tofieldia calyculata*), pro které by se měly realizovat výzkumné studie, aby druhy mohly být přeřazeny buď do skupiny kandidátů, nebo vyřazených druhů. V současnosti probíhají studie na druhy prasetník lysý, pobřežnice jednokvětá, roz-

chodník huňatý, šášina rezavá a načernalá, starček oranžový a kohátka kalíškatá za finanční podpory EHP fondů 2009–2014 a MŽP.

Je zajímavé porovnat aktuální výběr kandidátů na ZP se seznamem, který byl sestaven na AOPK ČR v roce 2002 na základě diskuzí s odborníky při tvorbě metodických pokynů. Překryv je značný – v r. 2002 bylo navrženo cca 100 potenciálně vhodných druhů a 33 z nich se vyskytuje i v našem výběru padesáti druhů, které nebyly na základě kritérií vyřazeny. Do užšího výběru se pak rovněž dostaly z větší části stejné taxony. Na druhou stranu např. druhy rdest dlouholistý, hvozdič písečný český i hořec jarní, pro které se realizuje (resp. realizoval) záchraný program, by byly na základě našeho hodnocení vyřazeny.

Představený systém hodnocení má samozřejmě své nedostatky. Údaje, ze kterých vychází, nemusí být zcela spolehlivé a pro řadu druhů požadované informace stále chybí. Míra subjektivního posouzení situace daných druhů je zvláště ve finálním kroku velká. Velkou výhodou celého systému je však fakt, že všechny kroky hodnocení jsou zaneseny do přehledné tabulky a není těžké dohledat, proč byl určitý druh jakožto kandidát na ZP vyřazen, což umožňuje zpětné přehodnocení negativního stanoviska.

BOX 2: „ZVÝHODŇUJÍCÍ“ KRITÉRIA PRO VÝBĚR TAXONŮ PRO ZÁCHRANNÉ PROGRAMY

- Endemismus
- Deštníkový druh pro významný/ohrožený biotop
- „Sexy druh“ – atraktivní i pro laickou veřejnost
- Odborné zázemí – druhu se věnují odborníci, kteří mohou na tvorbě a realizaci ZP spolupracovat
- Projekt po naplnění cílů bude udržitelný (bez velkých nákladů)
- Vlastnictví pozemků, na kterých bude ZP realizován (výhodou vlastnictví AOPK ČR, spolupracující vlastník atd.)
- Mezinárodní ochrana druhu
- Potřeba aktivních druhových opatření
- Různost druhů/typů ZP (např. u cévnatých rostlin – druhy z více biotopů a různou životní strategií)

LITERATURA

Bilz M., Kell S. P., Maxted N. & Landsdown R. V. (2011): *European Red List of Vascular Plants*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

Grušič V. (2012): Červený seznam cévnatých rostlin České republiky: třetí vydání (*Red List of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition*) – *Preslia*, 84: 631–645.

IUCN (1998): *Guidelines for Re-introductions*. Prepared by IUCN/SSC Re-introductions Specialist Group. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 10 pp.

Machado A. (1997): *Guidelines for Action Plans for Animal Species. Planning Animal Species Recovery*. Council of Europe, Strasbourg. 76 pp.

Procházková F. [ed.] (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). *Příroda*, Praha, 18: 1–166.

Schnittler M. & Günther K.-F. (1999): *Central European vascular plants requiring priority conservation measures – an analysis from national Red Lists and distribution maps*. *Biodiversity and Conservation*, 8: 891–925.

O HNĚDÁSKU OSIKOVÉM A MONITORINGU ANEB JAK PEJSEK S KOČIČKOU DĚLALI DORT

OLDŘICH ČÍŽEK

Mgr. OLDŘICH ČÍŽEK

V současné době působí na

Fakultě životního prostředí na ČZU

a v občanském sdružení Hutor.

Ve svém výzkumu se zaměřuje

na změny v hmyzích společenstvech

v souvislosti se změnami využití

krajiny člověkem a aplikaci nejnovějších

poznatků do praktické ochrany přírody.

V ochraně přírody se často setkáváme s přívlastkem *ohrožený*, který skloňuje odborná veřejnost ve všech pádech všech tří rodů. Když narazíme na druh, o kterém si myslíme, že je na tom ještě hůře, přidáme další přívlastek – *silně, značně, kriticky*. V okamžiku, kdy mluvíme o druhu, který je opravdu na hranici vymření, pomáháme si téměř vášnivě označeními jako je nejohroženější či jeden z nejvíce ohrožených.

Hnědásek osikový (*Euphydryas maturna*) rozhodně patří mezi druhy vyvolávající vášně u zasvěcených. V České republice má totiž poslední populaci opakovaně balancující na hraně přežití.

Motýl nebyl díky svým nárokům nikdy plošně rozšířený, ale v širších nivách větších řek, kde převážně žil (zejména na Moravě), býval relativně běžný. Nicméně postupně na svých lokalitách vymíral, poslední z moravských populací zanikla přibližně v polovině 90. let 20. století. Podobná situace je i v Čechách, kde byl ve stejné době znám ještě z několika lokalit v Polabí, ale od konce 90. let žije již jen jedna (meta) populace v Dománovickém a přilehlém Žiželickém lese (viz mapa). Posledních 10–15 let je věnována poměrně usilovná snaha najít u nás další lokalitu. Lidová moudrost praví „nikdy neříkej nikdy“, nicméně prav-

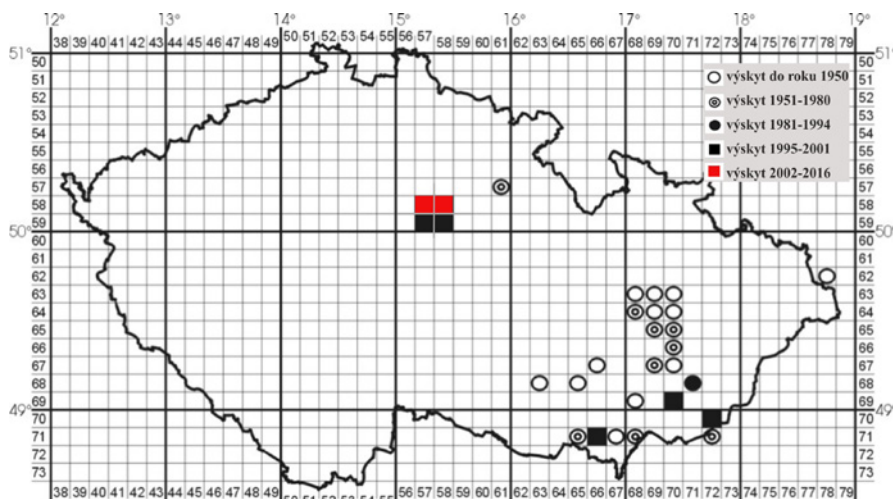
děpodobnost, že se někde v ČR ukrývá populace, je skutečně velmi malá.

Hnědásek je po právu zařazen mezi naše zákonem chráněné organismy (v kategorii kriticky ohrožený), do červeného seznamu, a protože ustupuje minimálně ve střední Evropě, je zařazený i mezi druhy soustavy Natura 2000 (v Příloze II).

DŮVODY VYMÍRÁNÍ

Hnědásek osikový je ve starší literatuře uváděn jako motýl listnatých lesů nížin. Jde ale o zavádějící popis, protože tento druh žije na světlinách či ve velmi řídkých lesích, sekundárně osidluje též paseky či lesní cesty.

Ve vzdálenější minulosti pravděpodobně stopoval světliny vznikající po pádech stromů nebo řídká místa v lesních porostech. S postupujícím rozvojem zemědělství člověk výrazně měnil i lesy. Ty až do nástupu fosilních paliv sloužily především jako zdroj paliva. Výrazně jednodušší bylo na topení využít 20–40 let staré kmínky než 120 leté duby. Struktura lesů až do konce 19. století byla proto značně odlišná od současné podoby. Rozšířené byly lesy, které tvořilo pravidelně (každých 20–40 let) sklízené „chroští“ doplněné případně o starší stromy. Takovým lesům říkáme střední či nízké – více

Mapka rozšíření, převzata z www.lepidoptera.cz, upraveno.

Často se vyskytuje více snůšek na jednom listu. U všech snůšek je patrné, že jsou v několika vrstvách. Nezřídka i vrstvy mohou pocházet od několika samic. Vpravo je pak malé hnízdo, které může být tvořeno housenkami pocházejícími z více snůšek několika samic. Barva snůšky je dána stářím snůšky, nejsvětlejší je nejmladší se stářím maximálně několik hodin. Těsně před vylíhnutím housenek jsou vajíčka velmi tmavě hnědá až černá. Obě foto M. Vojtišek

viz například Živa 2 a 3/2011. A právě tento způsob hospodaření hnědásku osikovému velmi vyhovoval. Jeho soumrak nastal s jejich převodem na vysokokmenné porosty. Nejen Dománovický a Žiželický les, ale i Libické luhy či Kozí hůra, kde také žil, byly v minulosti středními lesy. Přežití populace hnědásku do nového milénia právě v Dománovickém lese nebylo dáno tím, že by zde probíhalo vhodné hospodaření, ale bylo pravděpodobně jen věcí náhody.

Nároky druhu odpovídají nízkým a středním lesům a dokládají, že se jedná o světlinový organismus vyžadující toulavý stín. Samičky hnědásku kladou v průběhu června vajíčka ve vrstvách na spodní stranu listů mladších jasanů. Vybírají si stromy (či větve), které nejsou ani ve stínu, ani na slunci, nejsou na větru, ale ani příliš v závětrí, stromy nejsou bez podrostu, ale ani s přílišným podrostem. Výběr místa zkrátka trochu připomíná pohádku o princezně Koloběžce.

Jedna snůška může čítat několik desítek až vyšších stovek vajíček. Variabilita je dána tím, že jednu „snůšku“ (kupičku) může klást postupně i několik samic nebo jedna samice opakovaně. Velmi časté je, že na jednom listu je více (různě starých) snůšek (viz foto). Housenky se líhnou nejčastěji v červenci, ale byly pozorovány již na konci června nebo i na začátku srpna. Larvy se zapřádají do hnízda, kde se postupně shlukují jedinci z jednotlivých snůšek. Není proto výjimečné, že v jednom hnízdě je více instarů (vývojových stádií housenek). Od konce července přibližně do poloviny srpna

housenky hnízdo opouštějí a zimují. Na jaře dokončují žír. Živné rostliny jsou u jednotlivých evropských populací různé a zahrnují byliny (např. černýš, rozrazil, violky) i dřeviny (kalina, zimolez). U české populace jsme pozorovali housenky čekající na větvičkách jasanů na vyrašení prvních listů. Dále byly jarní housenky ojedinele zaznamenány na ptačím zobu, je možné, že se ale do vyrašení prvních jasanových listů krmí i na plicníku či violce. Nejčastěji na začátku května se pak housenky kuklí a první dospělci se líhnou od konce května. Poslední motýly můžeme zastihnout do konce června.

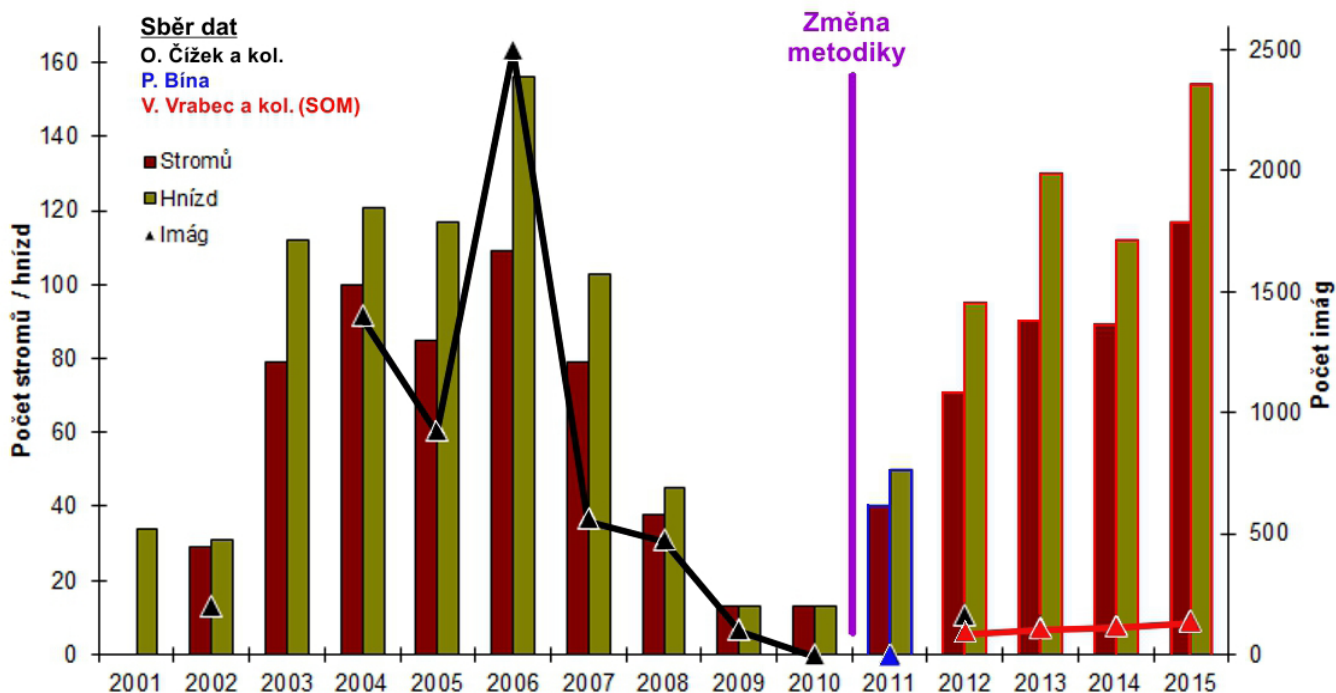
MONITORING

V roce (2004) 2005 byl náš tým (Čížek O., Konvička M., Beneš J. a kol.) osloven, aby vytvořil metodiku monitoringu tohoto evropsky významného druhu. V té době jsme druh již několik let intenzivně zkoumali a bylo zřejmé, že populace se pohybuje na hranici vymření a že stav lokality nárokům druhu zásadně nevyhovuje. Na základě znalosti stavu naší populace, informací z odborných publikací a zkušeností kolegů ze zahraničí bylo zřejmé, že pro skutečnou ochranu druhu je nutné přejít z klasického vysokokmenného hospodaření na les střední. V tomto smyslu byl zpracován i záchranný program (více viz box). Taková změna je vždy riskantní, ale bez ní bychom byli jen diváky čekajícími na vhodnou kombinaci nevhodných podmínek a zánik druhu v přímém přenosu. Ne nutně ihned, či za pět let, ale jednou ano. Monitoring měl proto sloužit

nejen ke sledování velikosti populace, ale i ke kontrole reakce druhu na managementové zásahy.

Prakticky jedinou metodou, kterou můžeme stanovit skutečnou (absolutní) velikost populace je chytání imag (dospělců), jejich specifické značení (nejčastěji kódem na rubu křídel) a zpětné odchyťování (tzv. metoda zpětných odchyťů). Zjednodušeně řečeno, na základě změn v poměru nově označených jedinců a jedinců znovu odchytených je s využitím různých algoritmů odhadována velikost populace. Přesnost odhadu je dána mírou proznačení populace. Pro snížení nákladů na vlastní monitoring a minimalizaci vlivů na populaci jsme navrhli, že detailní proznačení populace bude realizováno alespoň jednou za 5 až 6 let. V mezidobí mělo být každý rok realizováno extenzivní značení, kdy měla být lokalita navštívena jen 4krát na dva dny během doby letu imag. Ze získaných dat měly být spočítány denní odhady velikosti populace, které měly být kalibrovány s roky, kdy probíhalo detailní značení. Dostali bychom tak sice větší chybu, ale pokusné výpočty ukázaly, že přesnost odhadu při použití této metody je stále 80–90 %. Při značení imag se vždy prochází celá lokalita. Jako vedlejší efekt proto známe distribuci imag na lokalitě, víme, kde imaga odpočívají, kde samci hlídají teritoria atp., což jsou informace, které ukazují, do jaké míry to které místo na lokalitě vyhovuje hnědáskovi.

Velké množství informací o stavu populace a o vhodnosti zásahů přináší sledování

Graf A: Velikost populace a počtu hnízd a hnízdních stromů v jednotlivých letech Pozn.: V roce 2012 byl realizován odhad velikosti populace dle původní metodiky (týmem Čížka a kol.) i dle upravené (Kolektiv autorů SOM). Barevně je odlišen původ dat – viz legenda v grafu.

hnízd. Důležitá je jejich distribuce v rámci lokality, která nám při víceleté řadě dá odpověď, zda se mění preference samic při výběru stromů či míst v rámci stromu. Dynamika hnízd nám pak ukazuje přežívání larev na jednotlivých místech – tedy zda samice mohla klást na skutečně vhodné místo nebo jen neměla volbu. Protože samice kladou snůšky skupinově, není vhodné používat počet hnízdních stromů a hnízd k odhadu velikosti populace. Ve slabých letech počet hnízd velikost populace nadhodnocuje a naopak s rostoucí velikostí populace dochází k podhodnocování (viz graf B). Počet hnízd je zároveň ovlivněn změnou rozlohy vhod-

ných biotopů – při větší rozloze se samice mohou rozlétnout a kladou jednotlivě.

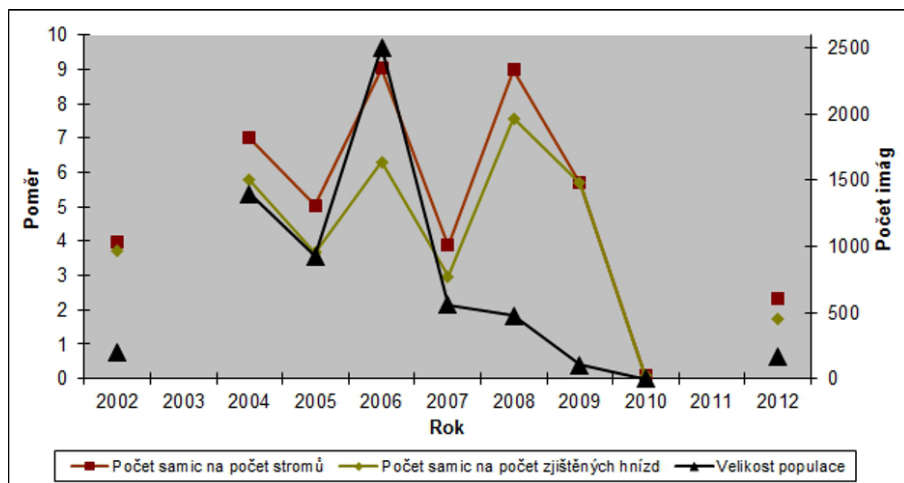
... A NASTAL ČAS ZMĚN...

Monitoring musí být nedílnou součástí péče o všechny ohrožené druhy, ale u taxonů nacházejících se na hranici vymření je kvalitně prováděné sledování stavu populace kriticky důležité. Poskytuje nám informace o stavu populace tak, aby se dalo rychle reagovat na dopady managementových zásahů. Podle výše popsané metodiky se prováděl monitoring od roku 2002 do roku 2010. Od roku 2005 (kdy byl monitoring připraven) pak probíhal ve spolupráci s AOPK (viz graf A).

Jak je řečeno v úvodu, hnědásek osikový je druhem, který budí vášně. Republika je malá, „nej-nej“ druhů u nás není mnoho, rozhodně méně než entomologů či ochranářů. Realizace ochrany druhu a jeho sledování je výsledkem propletence nejen odborných, ale především politických a osobních názorů, postojů a cílů. Na přelomu let 2010 a 2011 došlo na AOPK ke změně metodiky monitoringu hnědásek osikového i změně monitorovacího týmu. Do roku 2010 se prováděl sběr dat dle schválené metodiky (Čížek a kol. 2006), ta byla v roce 2010 modifikována (Čížek & Konvička 2010), ale i zde bylo ponecháno značení imag ve všech letech. Nicméně od roku 2011 neprobíhá monitoring v souladu se schválenou metodikou. Změny v metodice skutečně prováděného monitoringu jsou rozsáhlé a významné a je nutné se zabývat otázkou, jaké informace a v jaké kvalitě nám současný přístup přináší.

JAK BYL MONITORING UPRAVEN A V ČEM JSOU SLABINY

V nové metodice (myšleno v neschválené úpravě) došlo k úplnému zrušení značení imag. Důvodem pro tuto změnu měla být snaha minimalizovat vliv na populaci hnědásek. Možná se odchytávání a popisování motýlů při metodě zpětných odchytů může jevit laikovi ve vztahu k motýlům poněkud drastické, jedná se ale o běžnou metodu využívanou jak biologii, tak ochranáři na celém světě. Ovlivnění populace je možné testovat,

Graf B: Počet imág v jednotlivých letech ve vztahu k poměru samic k počtu hnízdních stromů a hnízd. Počty hnízd i hnízdních stromů (vysoce) průkazně nekorelují s počtem imág (samic). Přepočteno je pouze do roku 2012, do kdy byla odhadována velikost populace na základě zpětných odchytů.

v souvislosti s touto metodou se výraznější negativní ovlivnění populací neprokázalo. Jak bylo opakovaně řečeno, abychom byli schopni velmi rychle reagovat na dopady managementových zásahů, potřebujeme u takto ohroženého druhu znát skutečnou velikost populace. My jsme zvolili způsob detailních zpětných odchytů realizovaných nejméně každých 5 let a v mezidobí extenzivní značení. Z něho se celková velikost populace odhaduje na základě vypočítaného denního odhadu velikosti populace. V mezidobí je možné využít i další metody, ale jejich přesnost je nižší a při jejich zavádění je nutné důsledně dbát na to, aby se dala data nadále meziročně (i zpětně) vyhodnocovat. I data získaná jinými metodami ale potřebujeme vztáhnout k absolutní velikosti populace, a tu jinak než zpětnými odchty nezjistíme. Abychom odhady co nejvíce zpřesnili, je nutné v určitém časovém intervalu provádět pro „kalibraci“ detailní studii velikosti populace formou zpětných odchytů.

V současné době realizované verzi monitoringu byla k odhadu velikosti populace zvolena metoda fixních transektů. Jedná se o běžně používanou metodu, kdy jsou na pevně stanoveném úseku počítáni jedinci. Při tomto způsobu není možné rozlišit jedince a metoda proto obvykle slouží jen ke zjištění poklesu či nárůstu velikosti populace (neznáme tedy skutečnou velikost populace). Pokud ale v jednom roce realizujeme jak zpětné značení, tak transektovou metodu, je možné v dalších letech provádět alespoň orientační přepočítání velikosti populace přes počet pozorovaných jedinců. Bohužel ke zrušení zpětného značení došlo z roku na rok – tímto krokem se vyloučila možnost provádět v dalších letech po změně metodiky odhad absolutního počtu jedinců v populaci a navíc se ztratila možnost srovnání velikosti populace před změnou metodiky a po ní.

Zavedení metody fixních transektů s sebou u hnědáška osikového nese ještě jeden problém, který si autoři úpravy neuvědomili. Hnědásek je druhem, který stopuje světliny a paseky – který se zkrátka po lokalitě stěhuje. Pokud vybereme průběh transektu přes osídlené biotopy nyní, za 5 či 10 let nemusí být (a neměla by být) místa již vhodná a druh bude jinde. Nebudeme tak vědět, zda za úbytkem počtu jedinců na transektu stojí jen přesun populace za vhodnými světlinami nebo její vymírání. A pokud přesuneme transekt, nemůžeme

mezi sebou meziroční hodnoty srovnat. Kvůli změně metodiky sběru dat od roku 2011 proto nemůžeme dokonce bezpečně prohlásit ani to, zda populace roste či nikoliv.

Alespoň částečným řešením by bylo bývalo využít časové transektu. Jejich principem je, že se na celé lokalitě (tedy nejen na aktuálně vhodných místech) rovnoměrně stráví určitý čas.

V roce 2012 se nám podařilo ve spolupráci s jiným odborem AOPK (Odbor monitoringu biodiverzity nikoliv Oddělení druhové ochrany živočichů, které monitoring běžně zajišťuje) realizovat značení imag. Naším cílem bylo nepřerušit datovou řadu a umožnit výše popsané srovnání, bohužel tato data nejsou využívána.

JAK JE MONITORING VYHODNOCOVÁN?

Když se podíváme do monitorovacích zpráv po změně metodiky a změně týmu (od roku 2011), je zřejmé, že intenzita sběru dat je vyšší, než je původní metodikou určeno. V terénu je stráveno přibližně 2–3x více času. Dá se sice pochopit nadšení pro věc, ale takový přístup může při špatném zpracování dat vést k dalším nepřesnostem ve vyhodnocení změn v populaci. Zásadně nerelevantní je ale vlastní vyhodnocení dat. Zcela nepochopitelně je proveden výpočet velikosti populace na základě transektů. Například v roce 2014 autoři (Kolektiv autorů SOM) píší: „V průběhu letového období bylo zaznamenáno od 0, 1 až po 14 pozorování v místě (snížení koncentrace v prů-

běhu letové sezóny), celkem 194 pozorování (z toho 117 samců, 71 samic a 6 nerozlišeno), což v součtu a po vyhodnocení transektu představuje minimálně 30 jedinců každého pohlaví.“ Jak k takovému číslu autoři dospěli? Z daných dat je nemožné jakoukoliv analýzu tohoto typu udělat. Předložené číslo totiž není podloženo výpočtem (tzn. v odborné terminologii *odhadem*) velikosti populace, ale jedná se pouze o jakési věštění. Dále si autoři neuvědomují, k čemu jsou data o počtu hnízd, a ačkoliv jsou data pro odhad velikosti populace nevyužitelná (viz graf B) „zpracovávají“ jimi dále svůj výsledek. Stejným způsobem jsou bohužel zpracovány všechny zprávy. Signál o tom, že s odhady velikosti populace není něco zcela v pořádku, nám dává průběh křivky velikosti populace po roce 2011, který je zcela odlišný od předchozích let (viz graf A), kdy byl výpočet velikosti proveden vědecky exaktními metodami.

Oproti tomu autoři vůbec nevyužívají data o hnízdech k analýze vhodnosti zásahů, které začaly být na několika místech po roce 2010 realizovány. Z poměrně nepřehledných zpráv není jasné, zda si autoři uvědomují rozdíl mezi snůškou a hnízdem, tyto termíny totiž v textu opakovaně volně zaměňují. Je zřejmé, že chybí kontrolní mechanismus, protože takové zprávy by neměly být vůbec přijaty.

CO Z TOHO PLYNE?

Současná využívaná metodika sběru dat nepřináší důvěryhodné informace o velikosti a vývoji populace hnědáška. Vlastní

Kladoucí samice hnědáška osikového. Foto M. Zlatník

péče o lokalitu tak běží bez funkčního monitoringu. Patrně si tento problém začal uvědomovat i někdo ze současných řešitelů. V roce 2016 bylo prý (oficiální zpráva nebyla v době vzniku tohoto článku k dispozici) realizováno zpětné značení imag. Bohužel jsme ale změnou metodiky přišli o 4 až 5 leté informace o velikosti populace.

Hodnotit velikost populace na základě počtu hnízd nebo hnízdních stromů je velmi

zavádějící a o skutečné velikosti populace (tzn. počtu imag) nám neříká také téměř nic. Nic nevíme o vhodnosti zásahů a vhodnosti nových biotopů, protože v tomto směru nebyly po jejich realizaci provedeny žádné analýzy.

Je smutné, že díky řadě chyb (které se nemusely stát, pokud by vznikla poradní /kontrolní komise tak, jak bylo navrženo v záchraném programu) nevíme o současném stavu populace téměř nic...

Ke konci roku 2016 došlo na příslušném oddělení AOPK k personální obměně a po specialistovi na obojživelníky by se hnědáskovi měl opět začít věnovat entomolog. Doufejme, že se vrátí monitoringu jeho smysl a že se znovu začne klást důraz na naši poslední populaci kriticky ohroženého hnědáška osikového.

BOX

Naše výzkumy ukázaly, že populace propadá na velmi malé hodnoty. Početnosti všech druhů přirozeně fluktuují, u některých (právě i u hnědáška osikového) jsou tyto výkyvy velmi výrazné. Stojí za nimi řada faktorů – počasím počínaje, přes stav lokality, dynamikou populací parazitoidů konče. Tyto faktory se ovlivňují. Během 15 let, kdy je populace sledována, se již 2x (!!!) přiblížila hranici vymření. Proto se obecně přijímá, že by v klouzavém průměru za posledních cca 5 let neměla populace propadnout pod hodnotu 500 jedinců, bezpečněji ale hodnotu 5000 jedinců. Abychom navýšili velikost populace, musíme navýšit rozlohu vhodných biotopů. Naše analýzy jasně ukázaly, že jediným řešením je převedení celé lokality na střední les. Zjednodušeně řečeno: v lese, kde se hospodaří běžným způsobem, je při obvyklém obmýtí dubového lesa (120 let) každé místo vhodné pro druh jen cca 20–25 let ze 120 let, u středního lesa je to cca 10–20 let z cca 25–30 let (což je předpokládané obmýtí spodní etáže v Dománovickém lese). Průměrně je tak 1ha v běžném lese schopný hostit hnědáška cca 18 let ze 100 let u středního lesa pak cca 55 let ze 100 let. Pro dostatečné navýšení populace bychom tak potřebovali při pasečném hospodaření cca 3x větší území, než při hospodaření formou středního lesa. A to bychom se jednoduše do stávající rozlohy (potencionálně vhodné) lokality nevešli. Proto byl v (původním) návrhu záchraného programu převod Dománovického a Žiželického lesa na střední les.

LITERATURA

Čížek O., Konvička M., Fric Z. a Beneš J. (2006): *Metodika monitoringu evropsky významného druhu hnědásek osikový (Euphydryas maturna)*. Msc depon in: AOPK ČR, Praha, 10 pp.

Čížek O. & Konvička M. (2011): *Hnědásek osikový (Euphydryas maturna)*. Msc depon in: AOPK ČR, Praha, 4 pp.

Kolektiv autorů SOM (2012): *Zpráva o monitoringu hnědáška osikového (Euphydryas maturna)*. Msc depon in: AOPK ČR, Praha, 18 pp.

Kolektiv autorů SOM (2013): *Zpráva o monitoringu hnědáška osikového (Euphydryas maturna)*. Msc depon in: AOPK ČR, Praha, 22 pp.

Kolektiv autorů SOM (2014): *Zpráva o monitoringu hnědáška osikového (Euphydryas maturna)*. Msc depon in: AOPK ČR, Praha, 13 pp.

Kolektiv autorů SOM (2015): *Zpráva o monitoringu hnědáška osikového (Euphydryas maturna)*. Msc depon in: AOPK ČR, Praha, 16 pp.

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Jurajda P., Adámek Z., Janáč M., Roche K., Míkl L., Rederer L., Zapletal T., Koza V., Špaček J. (2016): *Use of multiple fish-removal methods during biomanipulation of a drinking water reservoir - Evaluation of the first four years. Fisheries research 173: 101-108*

ZLEPŠENÍ KVALITY PITNÉ VODY DÍKY MANIPULACI S RYBÍ OBSÁDKOU

Zlepšení kvality vody v nádržích určených pro pitnou vodu nebo rekreaci jde docílit i vhodnou manipulací s rybí obsádkou. Ta se může týkat jednotlivých druhů nebo i věkových kohort ryb. Ve studii prováděné mezi lety 2009 a 2012 byly odstraňovány časná vývojová stádia kaprovitých ryb a vajíčka okounů spolu s odlovem dospělých cejnů velkých a plotic obecných. Do nádrže byly rovněž vypouštěny dravé ryby. Výsledkem bylo výrazné snížení biomasy kaprovitých ryb na hodnotu nižší než 25 kg/ha. Množství zooplanktonu v důsledku této změny vzrůstalo, ovšem množství fytoplanktonu výrazně neklesalo. Fytoplankton je totiž závislý i na dalších parametrech, především množství živin, které do nádrže proudí. Další zlepšování kvality vody je tedy závislé i na snižování živinové zátěže, především co se týče fosforu.

-simpolak-

PŘISPĚJE ZÁCHRANNÝ PROGRAM NA OCHRANU DROPA VELKÉHO K JEHO NÁVRATU DO ČESKÉ REPUBLIKY?

VÁCLAV ZÁMEČNÍK

Ing. VÁCLAV ZÁMEČNÍK

Od roku 2003 působí v České společnosti ornitologické na pozici zemědělského koordinátora, věnuje se ochraně ptačích druhů zemědělské krajiny. V roce 2013 byl jedním z iniciátorů petice za Obnovu zemědělské krajiny.

Zemědělská krajina mezi Znojmem na západě, Hrušovany nad Jevišovkou na východě, rakouskou hranicí na jihu a městem Miroslav na severu se až do poloviny devadesátých let minulého století pyšnila stálým výskytem nejtěžšího létajícího ptáka na světě, dropa velkého. První zmínky o jeho hnízdění v tomto regionu pocházejí už ze začátku 20. století. Jednalo se o ptáky z tzv. panonské populace, která kromě jižní Moravy zahrnuje také dropy z Rakouska, Slovenska, Maďarska a okrajově i některých balkánských zemí. Kolem 35 jedinců žilo na jižní Moravě do poloviny 80. let. Od té doby se počet dropů postupně snižoval až do roku 1996, kdy byla pozorována poslední vyvedená mláďata. V následujících 20 letech byly převážně z jižní Moravy sice téměř každoročně hlášeny výskyty jednotlivých ptáků nebo malých skupinek, ale další úspěšné hnízdění bylo zdokumentované pouze v roce 2006. Další dvě pravděpodobná hnízdění v letech 2004 a 2012 nejsou doložena.

Příčin, proč dropi na jižní Moravě postupně vymizeli, byla celá řada. K nejdůležitějším patří značné rušení spojené s provozem polního letiště vybudovaného v roce 1983 u obce Hrádek a také kolaps živočišné výroby počátkem 90. let, který způsobil, že z osevního postupu vymizela vojtěška, ve které dropi s oblibou hnízdili. Jelikož k poklesu početnosti dropů došlo v druhé polovině 20. století v mnoha dalších zemích střední a východní Evropy, vstoupila v roce 2001 v platnost mezinárodní dohoda na ochranu tohoto impozantního ptáka, tzv. Memorandum o porozumění a spolupráci při ochraně dropa velkého. Česká republika k této dohodě přistoupila v roce 2008. Oficiálně jsme se tak přihlásili k naší zodpovědnosti za budoucnost tohoto druhu a zavázali jsme se aktivně u nás ochranu dropa prosazovat. V návaznosti na tuto dohodu byl připraven i záchranný program, jehož cílem je zajištění vhodných podmínek pro návrat dropa na jeho původní hnízdiště. Jedná se o celý soubor

V roce 2003 zaletěla samice dropa velkého až na Táborsko v jižních Čechách. Foto Jiří Bohdal

opatření, z nichž mezi klíčové patří úprava zemědělského hospodaření, zachování vhodného životního prostoru pro dropy (např. předcházení fragmentace krajiny výstavbou komunikací nebo větrných elektráren) nebo zajištění dostatečného klidu v jádrových oblastech omezením rušivých aktivit. Součástí záchranného programu je i zvyšování informovanosti veřejnosti o přínosech, které může realizace záchranného programu přinést nejen dropovi, ale i ostatním ubývajícím druhům rostlin a živočichů zemědělské krajiny Znojemska.

Je zřejmé, že bez úzké spolupráce s dotčenými zemědělci, místní samosprávou a širší veřejností není možné záchranný program realizovat. Proto jednou z prvních akcí, která měla za cíl představit záchranný program a další aktivity spojené s ochranou dropa, byl seminář konaný 26. října v kině v Božicích. Na akci dorazilo celkem 31 účastníků včetně zemědělců, myslivců, zástupců samosprávy nebo ochránců přírody. Čekal na ně pestrý program, který kromě samotného záchranného programu zahrnoval historii výskytu dropa na Znojemsku, výsledky zoologického výzkumu srovnávajícího zemědělskou krajinu Znojemska se sousedním Rakouskem nebo stávající možnosti podpory dropa a přírody prostřednictvím stávajících zemědělských dotací a dalších finančních nástrojů. Velmi zajímavý příspěvek o úspěšné podpoře dropa přednesl zoolog Rainer Raab ze sousedního Rakouska. Péče, kterou zde dropům věnují, slaví úspěch a díky tomu se jejich počet zvyšuje. Kromě speciálního agroenvironmentálního opatření (v Rakousku označovaného ÖPUL), s jehož přispěním se v oblastech s výskytem dropa přizpůsobilo zemědělské hospodaření jeho potřebám, zde úspěšně eliminovali také další významnou hrozbu zejména pro dospělé ptáky, kterou jsou kolize s elektrickým vedením. V několika etapách se jim podařilo převést více než 90 km vedení vysokého napětí do země a dalších 150 km vedení velmi vysokého napětí označili viditelnými značkami.

Významnou součástí záchranného programu je úprava zemědělského hospodaření s cílem zajistit vhodné hnízdní a potravní podmínky pro dropa. V širším území historického výskytu tohoto druhu bylo vymezeno několik prioritních oblastí - tradiční tokaniště a hnízdiště v katastrech obcí Hodonice, Tasovice, Bantice, Práče, Lechovice, Borotice, České Křídlovce a Krhovice, tradiční zimoviště v katastrech obcí

Na jaře mezi sebou samci svádějí urputné boje o samice. Foto Jiří Bohdal

Hrádek, Křídlovky, Valtrovice a Strachotice a satelitní hnízdní oblasti Hostěradicko a Litobratřicko. Pro každou oblast byly navrženy úpravy hospodaření, které zohledňují historický způsob využívání dané plochy dropy. Mezi navrhovaná opatření patří např. snížení maximální výměry pole na 25 ha, doplnění vojtěšky do osevního postupu, omezení chemického ošetření ozimých obilovin, podzimní výsev řepky a kapusty, omezení pěstování kukuřice, ex-

„V návaznosti na tuto dohodu byl připraven i záchranný program, jehož cílem je zajištění vhodných podmínek pro návrat dropa na jeho původní hnízdiště.“

tenzivní udržování travních porostů nebo doplnění úhorových ploch. Je zřejmé, že většina z navrhovaných opatření nejsou z ekonomického pohledu pro zemědělce zajímavá a proto je nutné, aby jim byly finanční ztráty spojené s úpravou hospodaření kompenzovány. S ohledem na celkovou výměru, kde by bylo žádoucí změny hospodaření zavést (více než 7000 ha), se jako nejvhodnější cesta nabízí zavedení nového agroenvironmentálního opatření. Díky pozemkům vlastněným státem a převedeným na AOPK ČR se už dnes na ploše zhruba 100 ha v jádrové oblasti tradičního tokaniště a hnízdiště pěstuje pestrá mozaika plodin, ze které profitují různé druhy hmyzu, skřivani, zajíci nebo srnčí zvěř.

Agroenvironmentální opatření jsou pro ze-

mědělce dobrovolné. K tomu, aby se k nim přihlásili, musí být pro ně ekonomicky zajímavé, musí vyhovovat jejich zavedené praxi a optimálně by také měli mít vlastní zájem o jejich úspěšnou realizaci. Proto dosud poslední akcí byly individuální návštěvy 14 největších zemědělských podniků, které hospodaří v oblastech historického výskytu dropa velkého. Cílem těchto setkání bylo představit aktivity záchranného programu a ověřit zájem zemědělců o jejich případné zapojení do nového dotačního programu na ochranu dropa, který by mohl fungovat od roku 2020. Pro zemědělce byla také připravena exkurze do Rakouska, které se zúčastnili zástupci tří zemědělských podniků. Podle jejich ohlasu to byla cenná zkušenost, a proto bychom podobnou akci v budoucnu rádi zopakovali za, doufejme, větší účasti zemědělců. V mrazivém počasí jsme měli možnost pozorovat 52 dropů velkých a místní zemědělci nás seznámili s podmínkami dotačního programu, který na ochranu tohoto druhu v Rakousku úspěšně funguje. Právě díky rakouským dropům stále zůstává naděje, že jednou se tito impozantní ptáci vrátí i do své někdejší domoviny na Znojemsku a bude se jimi těšit také současná generace dětí, které je dnes znají jen z vyprávění svých rodičů a prarodičů.

MŮŽE BÝT MARKETING VYUŽIT JAKO PROSTŘEDEK PRO OCHRANU DRUHU? PŘÍKLAD SYSLA OBECNÉHO A OCHRANNÉ ZNÁMKY SYSLI NA VINICI

KATEŘINA POLEDNÍKOVÁ, LUKÁŠ POLEDNÍK,
JAN MATĚJŮ, JITKA VĚTROVCOVÁ, TEREZA MINÁRIKOVÁ

Mgr. KATEŘINA POLEDNÍKOVÁ
Zakladatelka a ředitelka společnosti
ALKA Wildlife, o.p.s.. Věnuje se
především monitoringu, ekologii
a ochraně savců.

Mgr. LUKÁŠ POLEDNÍK, Ph.D.
Zakladatel a vědecký pracovník
společnosti ALKA Wildlife, o.p.s..
Věnuje se především monitoringu,
ekologii a ochraně savců.

RNDr. JAN MATĚJŮ, Ph.D.
Od roku 2012 je kurátorem
přírodovědných sbírek v Muzeu Karlovy
Vary. Věnuje se především záchrannému
programu sysla obecného.

Mgr. JITKA VĚTROVCOVÁ
Od roku 2008 pracuje na AOPK ČR ČR,
kde má na starost především koordinaci
záchranných programů a programů péče
pro zvláště chráněné druhy živočichů.

Mgr. TEREZA MINÁRIKOVÁ
V letech 2006–2011 pracovala na
oddělení záchranných programů AOPK
ČR. Je spoluautorem tří ZP/PP a podílela
se na přípravě šesti dalších
ZP/PP. Od roku 2012 působí jako
manažer výzkumných projektů ALKA
Wildlife, o.p.s.

Sysel obecný se vyskytuje ve střední
a jihovýchodní Evropě. V první polovině
20. století byl v České republice široce
rozšířený a dokonce byl považován za vý-
znamného škůdce polních kultur. Přibližně
od počátku 60. let 20. století je možno
pozorovat pokles jeho početnosti. Dnes
se u nás slyší vyskytují jen na 36 lokalitách
(Matějů 2016). Sysel obecný je stepní druh
hlodavce obývajícím krátkostébelné porosty
– přirozené stepní porosty, pastviny, často
sečené louky, meze a okraje polních cest.
Dočasně je schopen osídlit i pole některých
plodin (vojtěška, obiloviny). Mizení sysla
z naší přírody bylo způsobeno zejména
ztrátou jeho prostředí – intenzifikací ze-
mědělství, scelováním pozemků a naopak
upuštěním od obhospodařování menších
strojově nedostupných pozemků. V naší
krajině zůstaly jen malé zbytky prostředí
sysla obecného, navíc vzájemně značně
vzdálené.

Více než jedna třetina (39 %) populací sysla
v ČR se v současnosti nachází na polních
letištích – 14 lokalit. V dalších pěti přípa-
dech (14 %) se jedná o hřiště a kempy.
V deseti případech (28 %) jsou to louky,
kosené či pasené. Většina těchto lokalit
jsou malé „ostrovy“ obklopené nevhodným
prostředím, populace jsou tak izolované
a většinou málo početné. I v případě, že
mají některé kolonie vzestupný trend, jsou
limitovány kapacitou prostředí a nemají se
kam dál rozšiřovat. Velikost těchto kolonií
se pohybuje od jednotlivých jedinců po
600 až 850 jedinců (s ohledem na for-
mální vymezení kolonie) a nachází se na
plochách do velikosti cca 57 ha. Vzájemná
vzdálenost osídlených lokalit je obvykle
desítky kilometrů, přičemž dosud zjištěné
možnosti disperze jedinců se pohybují pou-
ze ve stovkách metrů, s pravděpodobným
maximem okolo 1 až 2 km. Za této situace
dochází snadno k jejich zániku, protože

Mozaika vinic, sadů a zahrádek u Velkých Pavlovic. Foto archiv ALKA Wildlife

ztráty způsobené vlivem různých negativních faktorů nemohou být kompenzovány imigrací jedinců odjinud. K nejvýznamnějším faktorům, které se zde uplatňují, patří absence odpovídajícího managementu travního porostu (tj. chybí odstraňování zarůstání lokalit vysokou vegetací), náhodné výkyvy počasí, predace (především domácími kočkami), rozvoj výstavby a procesy spojené s genetickou izolovaností. Posledních sedm populací (z celkových 36, tj. 19 %) obývá drobnou mozaiku vinic, sadů, záhumnků, polních cest a mezí – prostředí, které asi nejvíce připomíná jejich původní domov v naší krajině. Nachází se v katastrech těchto obcí: Čejč, Velké Pavlovice, Hrušovany u Brna, Újezd u Brna, Jaroslavice, Valtice a Hnanice. Ač je většina současných populací syslů v tomto prostředí nepočtená (kromě dvou lokalit se na ostatních pravděpodobně nachází pouze nižší desítky jedinců), důležitější je jejich obrovský potenciál. V porovnání s drobnými lokalitami letišť, kempů a hřišť se zde jedná o síť ploch ve velikosti stovek hektarů. Například mezi obcemi Velké Pavlovice, Němčičky a Bořetice se nachází takováto mozaika bez zásadních bariér na ploše okolo jednoho tisíce hektarů. Osázených vinic v České republice je 17 198,05 ha www.wineofczechrepublic.cz.

Vzhledem k současnému stavu populací patří syselel obecný podle zákona č. 114/1992 Sb. O ochraně přírody a krajiny a vyhlášky č. 395/1992 Sb. mezi zákonem zvláště chráněné druhy živočichů v kategorii kriticky ohrožený. Z pověření Ministerstva životního prostředí připravila Agentura ochrany přírody a krajiny ČR pro sysla obecného tzv. záchranný program (dále jen „ZP“), schválen byl v roce 2008. V rámci realizace ZP sysla je **kladen důraz především na péči o biotop**, tj. zajištění pravidelného kosení či pastvy na aktuálních lokalitách výskytu tohoto druhu. Zároveň jsou **připravovány podmínky pro budoucí reintrodukce syslů**, neboť bez nich pravděpodobně výrazného zlepšení stavu české sýslí populace nelze dosáhnout. Jsou zakládány tzv. polopřirozené odchovy syslů, které by měly brzy posloužit jako zdroj jedinců pro reintrodukce. Velmi **důležitý je monitoring**, v rámci kterého se každoročně provádí sčítání na všech známých lokalitách. Realizována jsou i výzkumná opatření (např. genetika, demografie, parazitologie). Kromě toho jsou samozřejmě nedílnou součástí realizace ZP

Sysel ve vinici. Foto archiv ALKA Wildlife

také různá osvětová opatření zaměřená na veřejnost a vlastníky a nájemce pozemků s výskytem syslů (např. aerokluby, správci kempů apod.).

ZNÁMKA SYSLI NA VINICI

Konkrétní opatření pro populace sýslů v prostředí vinic nebyla dosud v rámci ZP realizována, neboť v době přípravy ZP teprve přicházely první informace o výskytu syslů v tomto prostředí. Odhady počtů zde žijících jedinců byly velmi nízké a lokality se nezdály být perspektivními. ZP tedy není na populace sýslů v tomto prostředí nijak zvlášť zaměřen. Sysli se zde vyskytují v nízkých hustotách na velké ploše a prostředí je velmi nepřehledné. Monitoring zde proto není možné provádět dle stávající metodiky. Základních informací o vnitřním fungování těchto populací je proto nedostatek, ale je pravděpodobné, že vzhledem k odlišnostem habitatu budou i rizikové faktory a jejich rozsah odlišné. Pestrost prostředí znamená sice nestabilitu z pohledu jednotlivých drobných plošek, ale ve větším měřítku jsou v této mozaice neustále někde přítomny plošky s vhodným prostředím a zdrojem potravy (každý vlastník seče trávu v jinou dobu a vytváří tak bezpečné plochy z hlediska predace, travní porosty jako potrava jsou dostupné po celou sezónu a navíc jsou dočasně dostupné i energeticky výživné zdroje potravy jako obilí, spadané meruňky atd.). Odlišná je v prostředí vinic, sadů a záhumnků i struktura vlastnictví pozemků. Na každé lokalitě se jedná o desítky až stovky

vlastníků, které je potřeba v případě snah o zavedení nějakého opatření na podporu druhu oslovit. Každý má jiné potřeby a názory, jiné způsoby hospodaření a jiné cíle. Realizace opatření pro podporu populací zde tedy musí fungovat jiným způsobem než na letištích, golfových hřištích apod. Potřeba opatření na podporu těchto populací je však zřejmá: aktuálně jsou tři malé populace dotovány jedinci z Rakouska,

„V rámci realizace ZP sysla je kladen důraz především na péči o biotop, tj. zajištění pravidelného kosení či pastvy na aktuálních lokalitách výskytu tohoto druhu.“

další dvě populace se pohybují na hranici přežití, dvě známé populace z tohoto prostředí v posledních letech zanikly a pouze ve dvou případech se jedná o větší počty jedinců, avšak ve velmi nízkých hustotách. Rizikové faktory nejsou dostatečně známy, určitě to budou, stejně jako v případě ostatních lokalit, nepříznivé klimatické jevy i predátoři, nicméně s ohledem na nízké hustoty sýslů a naopak mnohem větší osídlené plochy předpokládáme, že jejich význam bude řádově menší. Za významnější faktory ovlivňující výskyt sysla v tomto prostředí považujeme především způsob obhospodařování vinic, které tvoří hlavní prvek zdejší mozaiky. V tomto ohledu je nutné konstatovat, že i zaměření některých agro-envi programů vztahujících se na vinnice není pravděpodobně úplně vhodné pro

Slavnostní předání známek prvním vinařům v historických Lotrinských sklepech ve Velkých Pavlovicích. Foto archiv ALKA Wildlife

výskyt sýslů. Při úvahách o možnostech zaměření aktivit na tyto lokality a způsobech, jak jednoduše a efektivně pomoci sýslům v tomto po všech stránkách heterogenním prostředí, bylo řešeno, zda by bylo možné využít stávající metody monitoringu a managementu uvedené v ZP, či zda je potřebné zavést metody nové. Nakonec jsme se inspirovali v nedalekém zahraničí. V Rakousku jsou vinice jednotícím prvkem biotopu sýsla obecného. Prostřednictvím podpory vinařů formou „Sýslí etikety“ s možností jejího umístění na vinné lahve, je zde podporována a propagována ochrana sýslů (Karin Enzinger - pers. comm.). Rozhodli jsme se, že se pokusíme výše zmíněnou úspěšnou zkušenost přenést i do ČR a zahájili jsme projekt „Realizace opatření ZP sýsla obecného na jižní Moravě“, v rámci kterého byla vytvořena ochranná známka „Sýslí na vinici“ pro české vinaře.

Co znamená známka *Sýslí na vinici*? **Neděná se o dotační systém, ale o marketingovou aktivitu, jejímž cílem je ovlivnit způsob hospodaření vinařů pomocí jejich zákazníků.** Princip by měl být takový, že vinaři díky hospodaření, které podporuje sýsl, získávají nové zákazníky. Úkolem doprovodných aktivit je ovlivnit zákazníky, aby při výběru vína zohlednili i původ vína, způsob jeho vzniku a související vliv na prostředí. Obě složky jsou neméně důležité, proto aktivity spojené ze známkou musí zahrnovat komunikaci s oběma skupinami. Vinaři za známku prozatím neplatí a aktivity s ní spojené jsou v současnosti fi-

nancovány z dotačních projektů. Základní podmínky pro získání známky jsou: 1) výroba vína pocházejícího z vinice z viniční

„Známka Sýslí na vinici podporuje udržování a vytváření prostředí pro mnoho stepních druhů rostlin a živočichů.“

trati, kde byl v daném roce prokázán výskyt sýsla obecného a zároveň 2) hospodaření způsobem šetrným k sýslům, přesněji - je zatravněn minimálně každý druhý řádek

ve vinici, vinař toleruje sýsl a nepoužívá rodenticidy. Vinař získává propagační materiály (zlaté známky na lahve, samolepku na dveře, certifikát, letáky o známce pro své zákazníky) a je uveden na webových stránkách www.syslinavinici.cz. Vinaři jsou zároveň různou formou informováni o sýslu obecném jako o ohroženém druhu. Známkou je propagována pomocí tiskových zpráv, článků a je prezentována na různých akcích, např. na Otevřených sklepech vinařů. V červnu 2016 získalo známku prvních čtrnáct vinařství - všechna z Velkých Pavlovic, kde se nachází největší populace sýslů ve vinicích. Postupně se k nim ještě připojila další dvě vinařství z této obce a v listopadu čtyři vinařství z Hnanic (na Znojemsku). V současnosti tedy vlastní známku 20 malých až středně velkých vinařství ze dvou lokalit výskytu sýsla.

RŮZNÉ STRÁNKY KONCEPTU

Kromě hlavního smyslu známky, kterým je oslovení a ovlivnění vlastníků pozemků při hospodaření v krajině a tedy ochrana cílového druhu, může tento nástroj přinést i další pozitivní výsledky.

Silnou stránkou tohoto konceptu je samotný druh. Sýsl obecný je velmi roztomilý hlodavec, společensky žijící, inteligentní, fotogenický. Díky denní aktivitě jej lidé mohou pozorovat, je proto velmi atraktivní pro veřejnost a známka tak má šanci na úspěch. S tím souvisí i možnost využití sýsla jako

První víno se známkou Sýslí na vinici. Foto archiv ALKA Wildlife

Vinice, kde je zatravněno meziřadí, tedy prostředí vhodné pro sysly. Foto archiv ALKA Wildlife

deštníkového druhu. Záchrana sysla obecného v ČR znamená záchranu prostředí, které sysel obýval. Známkou *Sysli na viniči* podporuje udržování a vytváření prostředí pro mnoho stepních druhů rostlin a živočichů, vázaných na stepní biotopy, u nás zejména na kulturní step – funkční zemědělskou krajinu, která vedle produkční funkce přispívá i k vysoké biodiverzitě naší krajiny. Zatravnění meziřadí vytváří stepní prostředí, nepoužívání rodenticidů snižuje expozici prostředí chemickým látkám. Známkou je tak i v souladu s ekologickým hospodařením. Vazba známky na konkrétní viniční trať je navíc v souladu s trendem podpory regionálních produktů.

Získání známky je z pohledu administrativního zatížení nenáročná. Jednoduchost na rozdíl od agro-envi dotačních systémů vytváří prostor pro oslovení drobných vinařů, pro které jsou dotace velmi komplikované. Na druhou stranu, na rozdíl od agro-envi dotací u známky není jistý finanční přínos. Dalším pozitivem známky je to, že vytváří prostor k oslovení široké veřejnosti s pro-

blematikou našeho původního druhu živočicha a naší krajiny, a to včetně lidí, kteří se o toto téma nijak zvlášť nezajímají. Hned na počátku se podařilo publikovat články o známce a tedy i o syslovi v různě zaměřených médiích: ochranné, zemědělské a vinařské časopisy, různé celostátní deníky, rádia i lokální zpravodaje. O syslovi a známce se dozvěděli místní lidé i turisté, kteří navštívili ve Velkých Pavlovicích meruňkobraní či se přišli pobavit do „otevřených sklepů“. Malé zlaté samolepky se vylepují na jednotlivé lahve vína. Pro víno z roku 2015 bylo vydáno vinařům přes 20 tisíc známek, pro víno z roku 2016 30 tisíc – základní informace se tak dostanou i tímto způsobem k velkému množství laické veřejnosti, která apriori nevyhledává tematiku s ochranou přírody a krajiny.

Neméně důležitou výhodou konceptu je jeho pozitivní směr. Na rozdíl od mnoha jiných opatření v ochraně přírody, která jsou svým charakterem restriktivní, se nejedná o žádný zákaz ani omezení, nýbrž o motivaci.

Většina konceptů však má i své slabší stránky. Prozatím zůstává nedořešena zpětná vazba. Je potřebné vytvořit nástroj, jak vinařům ukázat zájem zákazníků o známku. I v případě, že nějaká skupina zákazníků přednostně nakupuje víno se známkou, vinař se o tom automaticky nedozví. Zákazník by mu to musel sdělit sám, ať už při osobní návštěvě nebo emailem při nákupu v e-shopu. Nelze ale předpokládat, že to by se ve větším množství dělo.

Určitým rizikem do budoucna je i možný konflikt mezi ochranou tohoto druhu a zemědělci. Sysel obecný byl považován za škůdce. Přímo ve vinicích škody nepůsobí, ale může působit škody na některých polních plodinách a v zahrádkách na zelenině. Při současném stavu populací nepředpokládáme výrazné škody. Nicméně pokud doufáme, že toto opatření bude fungovat, tak by počty syslů měly mít vzestupný trend a mohlo by narůstat i riziko možných konfliktů. Takový stav je v současnosti znám z Rakouska, kde je tento druh také stále ohrožený, ale lokálně vytváří konflikty. Při ochraně sysla např. v zahrádkářských koloniích je proto potřeba s tímto rizikem počítat a bude nutné se připravit na to, jak škody a konflikt minimalizovat hned v počátcích.

Fungování známky je teprve na samém počátku a nelze tedy zatím aktivitu zevrubně hodnotit a říci, je-li efektivní. Nicméně zapojení 20 vinařství během půl roku považujeme za úspěch, byť je třeba dodat, že vinaři, kteří známku zatím získali, vytvářeli prostředí pro sysla i bez ní. Ať už z důvodů, že sami od sebe hospodaří tradičním způsobem nebo tím, že využívají vhodných agroenvironmentálních dotací či z jiných důvodů. Pro získání známky tedy nemuseli nic měnit a známku de facto dostali jako odměnu za to, k čemu se již dříve sami rozhodli.

PODĚKOVÁNÍ

Aktivity spojené s ochrannou známkou jsou financované z EHP fondů 2009–2014 a Ministerstva životního prostředí, z programu Malé grantové schéma Záchrané programy pro zvláště chráněné druhy II Programu CZ02 v rámci projektu: „Realizace opatření ZP sysla obecného na jižní Moravě“ a z projektu „Propagace záchraných programů zvláště chráněných druhů v České republice – Sysli na viniči“ financované Ministerstvem životního prostředí. Aktivity realizují ALKA Wildlife, o.p.s. a Muzeum Karlovy Vary a do propagace známky byla zapojena celá řada dalších organizací: Ministerstvo životního prostředí, Beleco, z.s., Ekocentrum Trkmanka, Národní vinařské centrum, spolek Víno z Velkých Pavlovic.

PROGRAM PÉČE O BOBRA EVROPSKÉHO V ČR – TŘI ROKY POTÉ...

JITKA UHLÍKOVÁ

RNDr. JITKA UHLÍKOVÁ, Ph.D.

Působí na AOPK ČR v Praze v Oddělení druhové ochrany živočichů, kde se zabývá problematikou záchranných programů a programů péče pro zvláště chráněné druhy živočichů.

Realizace Programu péče o bobra evropského v ČR probíhá od října roku 2013. Cílem tohoto článku je rozbor aktuálního stavu jeho implementace. Pro omezení rozsahu textu zde nejsou opakovány již dříve publikované údaje o historii výskytu bobra u nás, o jeho ochraně a koncepci managementu v ČR, které lze nalézt v článku Uhlíková et al. (2014), v Programu péče nebo v nové publikaci „Průvodce v soužití s bobrem“ (viz dále). Poslední dva jmenované materiály jsou dostupné na internetových stránkách Programu péče www.zachranneprogramy.cz.

AKTUÁLNÍ STAV REALIZACE PROGRAMU PÉČE

Čtyři pilíře

Úspěšný management bobra evropského je založen na základě zkušeností ze sousedních států, zejména z Bavorska, a za stávajícího stavu jeho zákonné ochrany vycházející ze směrnice 92/43/EHS „o stanovištích“, na následujících čtyřech pilířích:

P1. Poradenství při řešení konfliktních situací

P2. Aplikace preventivních opatření včetně jejich finanční či hmotné podpory

P3. Kompenzace škod způsobených bobrem evropským

P4. Odchyt, odlov jedinců při závažných konfliktních situacích

V následujícím textu je uveden význam jednotlivých pilířů, k jakému opatření Programu péče se vztahují a jaký je aktuální stav naplňování aktivit spadajících pod každý z pilířů. Pro srovnání je popsán také stav v těchto oblastech v sousedních zemích.

P1. Poradenství při řešení konfliktních situací - opatření 3.5.2 Programu péče:

Podpora informovanosti veřejnosti

Základem pro předcházení či snížení rozsahu škod působených bobrem je cílené a rychle dostupné poradenství. Poradenství v případě bobřích konfliktních situací je časově náročné a neobejde se bez zkušeností a znalostí na straně poradců. Na počátku stojí terénní šetření, které definuje pozici a význam problematiku lokality v rámci bobřího teritoria a osvětlí bobří „zájmy“ na dané lokalitě, které vedly ke vzniku kon-

Bobří „toothprint“. Foto Ladislav Vogeltanz

fliktu. Na základě získaných informací je následně navrženo řešení problému. V případě návrhu aplikace opatření by měla být na místě také pomoc s jeho realizací. Tím poradenská činnost však nekončí a žádoucí jsou opakované návštěvy lokality, které přinášejí informace o vývoji konfliktní situace a vhodnosti aplikovaných opatření.

„Základem pro předcházení či snížení rozsahu škod působených bobrem je cílené a rychle dostupné poradenství.“

Současný stav:

Cílené a rychle dostupné poradenství při konfliktních situacích není u nás v potřebném rozsahu zajištěno. Regionální poradenství zajišťují v rámci své činnosti pracovníci AOPK ČR či pracovníci krajských úřadů, kteří jej však vzhledem k jejich časové vytíženosti nemohou vykonávat v potřebném rozsahu. Současně vzhledem k jejich rozsáhlé agendě tito pracovníci nemohou získat dostatek informací a zkušeností se všemi aspekty této problematiky. Model bobřího poradenství je aplikován v Bavorsku, Sasku a ne příliš úspěšně v Dolním Rakousku. Finanční podpora dobrovolných poradců je různá, v minimalistické verzi jsou jim hrazeny pohonné hmoty a náklady na telefonní hovory potřebné pro jejich činnost.

P2. Aplikace preventivních opatření včetně finanční či hmotné podpory - opatření

3.1.2 Programu péče: Prevence škod

Aplikace preventivních opatření a s tím spojené snížení konfliktnosti výskytu bobrů je zásadní pro vytvoření koexistence mezi člověkem a bobrem v kulturní krajině střední Evropy. V brzké budoucnosti lze předpokládat plošné osídlení ČR předmětným druhem. Z tohoto důvodu při plánování jakékoliv činnosti (např. výstavba či oprava rybníků, oprava protipovodňových hrází, výstavba MVE), která by se v budoucnu mohla dostat s aktivitami bobra do konfliktu, je nutné zvážit aplikaci preventivního opatření. Preventivní opatření je samozřejmě žádoucí použít také na hotových dílech či stavbách, bývá to však náročnější a obtížnější než zahrnutí opatření již v rámci přípravy projektové dokumentace. V případě zejména listnatých dřevin a zemědělských plodin přítomných do 20 m od břehové linie v oblastech s bobřím osídlením je velká pravděpodobnost jejich využití bobrem jako zdroje potravy či stavebního materiálu. Individuální ochrana dřevin je poměrně lehce aplikovatelná. Problematičtější je pak ochrana rozsáhlých hospodářských lesních porostů či rozlehlých lánů se zemědělskými plodinami.

Podpora aplikace preventivních opatření, ať už finančního či hmotného rázu, je dlouhodobě smysluplnější a efektivnější pro ochranu a přijetí předmětného druhu

než „nekonečná“ kompenzace vznikajících škod.

Současný stav:

V ČR dosud nebyl k dispozici přehled vhodných opatření pro předcházení či snížení rozsahu bobrem působených škod. Chyběl také jednoduše dostupný souhrn informací o biologii a ekologii bobrů, které jsou nezbytné pro pochopení jejich životních potřeb a projevů. Znalost a dostupnost těchto informací zabraňuje „démonizaci bobrů“ a je základním předpokladem pro snížení četnosti možných problémů spojených s výskytem těchto hlodavců. **Až v letošním**

„Aplikace preventivních opatření a s tím spojené snížení konfliktnosti výskytu bobrů je zásadní pro vytvoření koexistence mezi člověkem a bobrem v kulturní krajině střední Evropy.“

roce byla v rámci projektu FŽP ČZU v Praze a ČVUT v Praze dokončena publikace „Průvodce v soužití s bobrem“ (Vorel & Korbelová (2016), dále jen „Průvodce“). Publikace je dostupná ke stažení [zde](#).

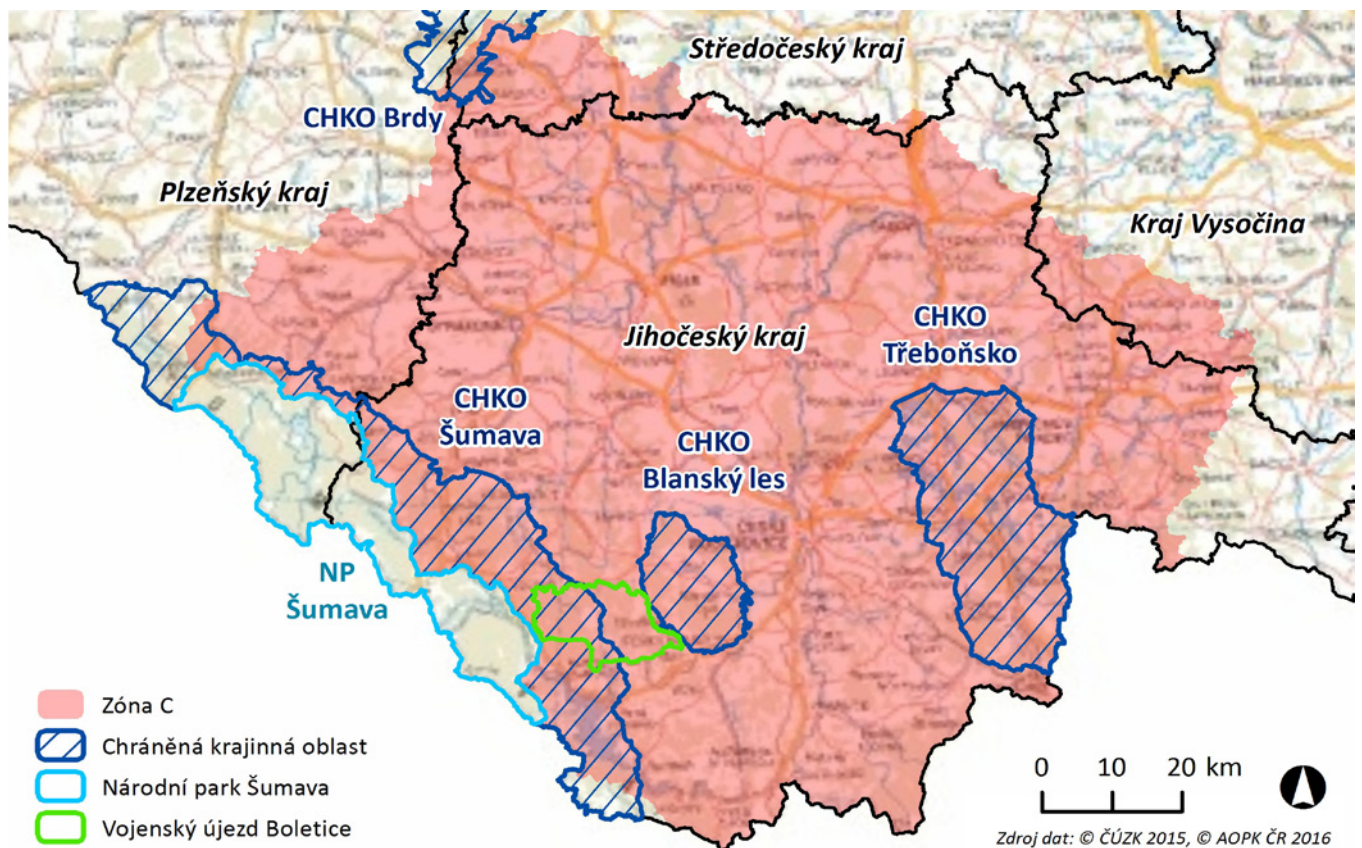
Stěžejní částí Průvodce je soubor postupů, kterými je možné předcházet či zmenšovat rozsah konfliktních situací působených bobrem. Pro porozumění principu a způsobu aplikace jednotlivých opatření jsou v publikaci uvedeny také základní informace o biologii a ekologii bobra evropského. Druhou podstatnou částí materiálu je podrobný rozbor právního rámce ochrany bobra evropského, včetně popisu stávajícího systému finančních náhrad škod. Další informace k této publikaci je možné nalézt opět na internetových stránkách Programu péče.

Pro správnou realizaci opatření popsaných v Průvodci je však často potřebná odborná konzultace, aby byla opatření účinná. A to opět naráží na absenci dostupného poradenství (viz bod P1.)

Finanční podpora aplikace preventivních opatření je možná z Operačního programu Životního prostředí. Tento dotační titul není však využitelný pro aplikaci méně nákladných opatření (např. oplocení individuálních dřevin, drénování bobřích hrází, použití elektrického ohradníku, výstavba klamače) z důvodu limitu minimální výše způsobilých realizačních výdajů 250 000 Kč.

„Zlaté bobří ručičky“. Foto Ladislav Vogeltanz

Obr. 1: Mapa zóny C

Omezenou využitelnost OP ŽP, zejména pro drobné majitele či malé obce, způsobuje také administrativní náročnost programu a 15 % výše kofinancování ze strany žadatele.

V sousedních zemích (Bavorsko, Horní Rakousko, Slovensko, Polsko) byla vydána obdobná publikace jako je Průvodce. Česká verze je však rozsáhlejší, detailnější a svou strukturou jedinečná ve srovnání se zahraničními materiály. Z hlediska podpory aplikace preventivních opatření je u našich sousedů poskytována poškozeným buď ve značně omezené míře finanční podpora (Dolní Rakousko) nebo vybavení či materiál pro realizaci preventivních opatření (Bavorsko, Sasko, Polsko).

P3. Kompenzace škod způsobených bobrem evropským - opatření 3.1.3 Programu péče: Náhrada škod

Kompenzace škod způsobených bobrem má do určité míry zmírňovat konfliktnost bobřího výskytu a je součástí systému jeho ochrany (Anonymous, 1999).

Současný stav:

Škody na trvalých porostech (tj. zejména na dřevinách) a polních plodinách jsou kompenzovány podle zákona č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených

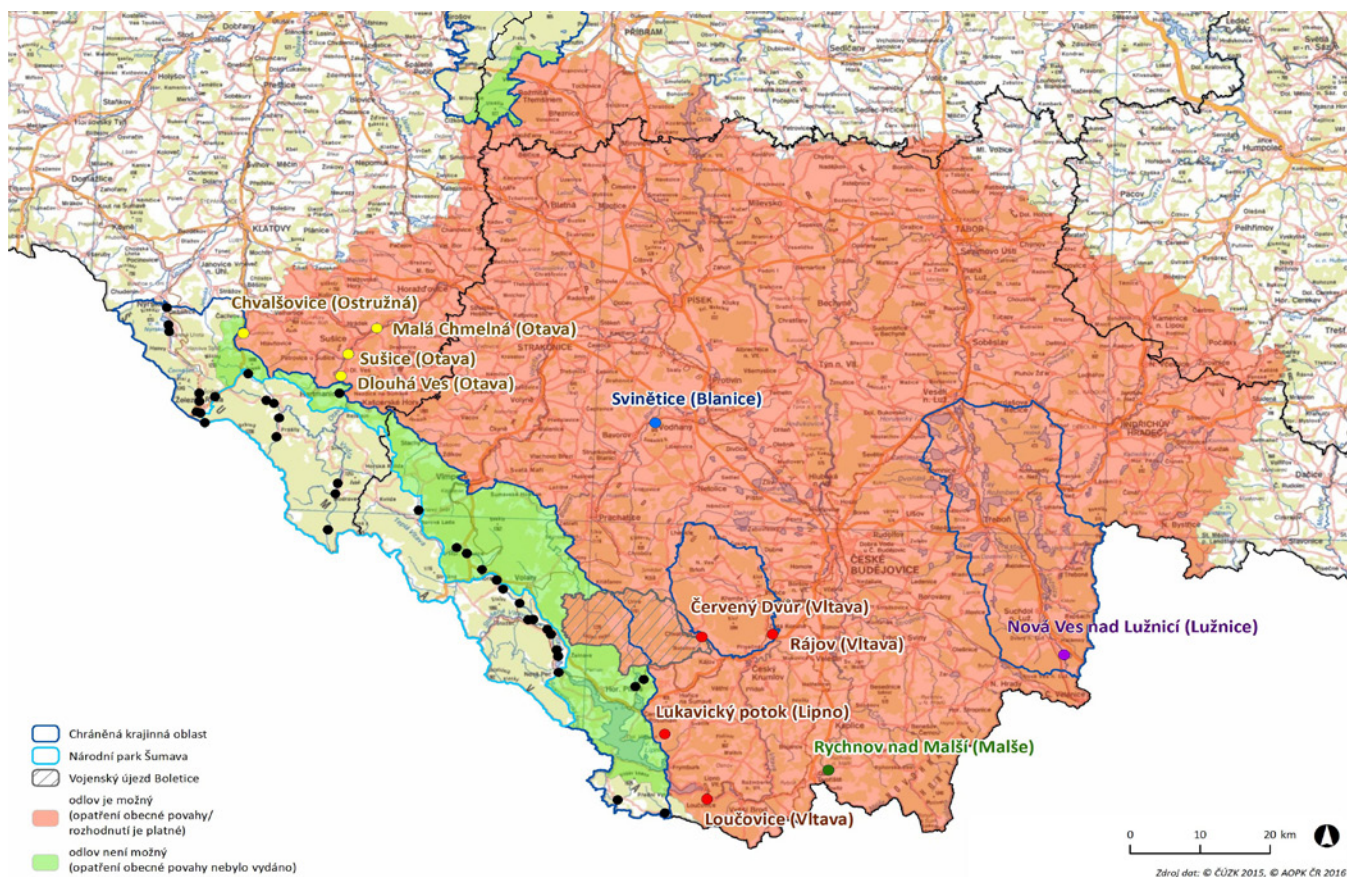
vybranými zvláště chráněnými živočichy. **Dle provedené analýzy vyplacených náhrad škod za žádosti podané od počátku doby platnosti zákona do konce roku 2013 (Uhlíková et al. (2015)), nebyly prostředky využívány zcela smysluplně vzhledem k účelu zákona, zejména z důvodu dosavadního čerpání většiny prostředků státními institucemi.** V článku Uhlíková et al. (2015) je celá problematika kompenzací bobřích škod detailně diskutována. Nдостатky jsou rovněž v prováděcí vyhlášce č. 360/2000 Sb., která určuje postup stanovení výše škod příliš obecně. To vede k řadě nejasností, které byly předmětem soudních sporů v Jihomoravském kraji.

V sousedních zemích je kompenzace vzniklých škod buď velice omezená (Dolní Rakousko, Sasko) nebo je regulována více pravidly (horní a dolní limit nárokovatelné částky, kompenzace maximálně 80 % výše škody – Bavorsko). Poněkud jedinečná je situace v Polsku, kde jsou hrazeny všechny škody způsobené bobrem. Což je vzhledem k tomu, že Polsko není směrnicí o stavištitích vázáno k jeho „přísné ochraně“, poměrně paradoxní.

P4. Odchyt, odlov jedinců při závažných konfliktních situacích - opatření 3.5.3:

Koordinace opatření Programu péče

Na některých problematických lokalitách není možné aplikovat technické či jiné opatření, které by bylo řešením konfliktní situace. Důvodem může být faktická nerealizovatelnost opatření nebo jeho vysoká finanční náročnost. Současně na těchto lokalitách může být velké riziko vzniku škod značného finančního rozsahu nebo ve vyrocených případech mohou být ohroženy lidské životy. Jediným „řešením“ těchto situací je odchyt či odlov přítomných jedinců. Nejedná se však o řešení v pravém slova smyslu. I když je eliminace všech přítomných jedinců úspěšná, lze předpokládat, že lokalita, obzvláště je-li biotopovou nabídkou vhodná pro trvalé bobří osídlení, bude do roka či dvou opětně bobry osídlena. Podle zahraničních i dosavadních zkušeností z ČR bývá odchyt bobrů do pastí a jejich následné usmrcení při řešení závažných konfliktních situací efektivnější než jejich odlov střelnou zbraní. Odchyt do pastí lze realizovat „časově neomezeně“ bez ohledu na aktuální počasí či světelné podmínky. Dále se jedná o „tichý“ způsob odlovu, který je, na rozdíl od lovu střelnou zbraní, realizovatelný v těsné blízkosti lidských sídel. Nevýhodou odlovu do pastí je jejich neselektivnost, je zde riziko jejich

Obr. 2: Aktuální výskyt bobra evropského v zóně C. Černý bod označuje lokalitu na území CHKO a NP Šumava. Barevný bod označuje lokalitu v oblasti již možného odlovu.

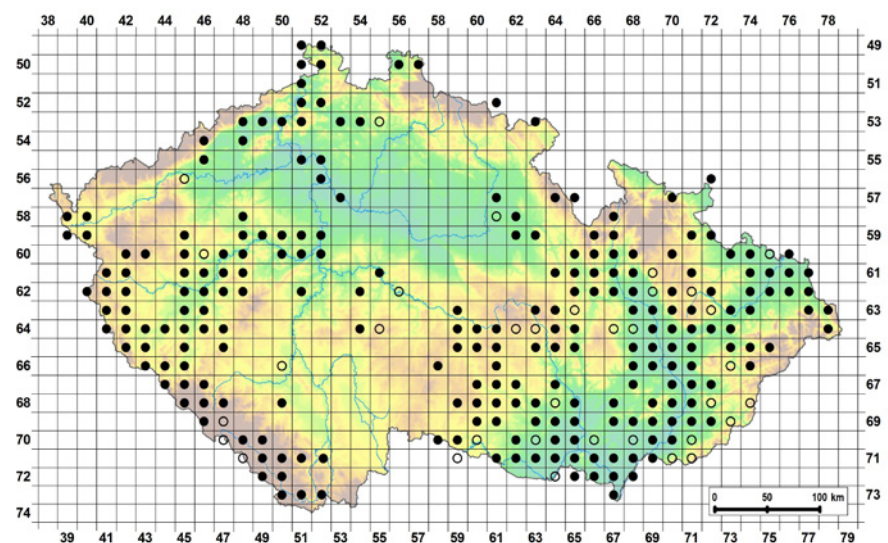
odcizení a u některých typů pastí může dojít ke zranění lidí při neodborné a často i neoprávněné manipulaci s nimi. U myslivců nelze také očekávat velkou motivaci pro lov bobrů, neboť se jedná o lov za špatných světelných podmínek, kdy zraněný bobr může nenávratně zmizet pod vodní hladinou, tento druh není zdrojem hodnotné trofeje, střelivo je drahé a je zde tlak na lov jiných druhů (např. prasete divokého), za jejichž škody mohou být na mysliveckých spolcích nárokovány náhrady. Lov střelnou zbraní může také komplikovat (ale k tomu dochází i při odlovu do pastí) zvýšená opatrnost členů bobří rodiny po odlovu prvních jedinců z lokality.

Současný stav:

Odchyt problematických bobrů do pastí není v ČR v současnosti běžně realizovaný a ani realizovatelný. Chybí zde subjekt s potřebným vybavením a zkušenostmi. Současně situaci komplikují právní předpisy, poněvadž osoba provádějící odchyt bobrů musí disponovat nejen povoleními dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ale i veškerými náležitostmi stanovenými zákonem č. 449/2001 Sb., o myslivosti, tj. loveckým lístkem, povolenkou k lovu a povinným pojištěním za škodu způsobenou při lovu.

Do vydání tohoto článku byl od roku 2014 povolen odlov bobrů z důvodu prevence závažných škod na majetku a v zájmu veřejné bezpečnosti na 12 lokalitách mimo zónu C. Odlov byl realizován střelnou zbraní (na jedné lokalitě i pastmi) a dle dostupných informací bylo zatím uloveno 10 jedinců předmětného druhu na 5 lokalitách.

V sousedních zemích není motivace myslivců k odlovu bobrů. Proto jsou v Bavorsku a v Dolním Rakousku v rámci managementu bobrů kromě klasického odlovu používány také pasti k odchytu konflikt-

Obr. 3: Mapa aktuálního rozšíření bobra evropského v ČR – rok 2015. Plné kolečko označuje trvalé osídlení, prázdné kolečko dočasné osídlení. Zdroj: Vorel & Korbelová (2016).

ních jedinců. Poradci na problematických lokalitách pomohou dotčeným osobám (např. majiteli pozemku) s nalícením pastí a případně i pasti kontrolují. Odchycení jedinci jsou usmrceni. V Bavorsku může tyto jedince dotčená osoba využít pro své potřeby. V Dolním Rakousku nikoliv.

SPECIFIKUM ČR: ZONACE DIFERENCOVANÉ OCHRANY BOBRA EVROPSKÉHO

V rámci Programu péče byla stanovena tzv. zonace, v rámci níž je diferencován přístup k ochraně bobra od důrazu na zachování příznivého stavu jeho populací v EVL určených k jeho ochraně (tj. v zóně A) až po prevenci vzniku plošně nejzávažnějších konfliktů umožněním jeho odlovu v zóně C (viz obr. 1).

S ohledem na zákonnou ochranu bobra evropského, která vychází z požadavků směrnice o stanovištích, musí zásahům, které by vedly k porušení jeho ochrany, předcházet povolení výjimky podle § 56 zákona č. 114/1992 Sb. Pro realizaci odlovu bobrů v zóně C tak byla zvolena „plošná“ možnost povolení prostřednictvím tzv. „opatření obecné povahy“. Opatřením obecné povahy (v případě Plzeňského kraje rozhodnutím) bylo povolení dosud vydáno (v rámci územních kompetencí jednotlivých orgánů ochrany přírody) pro území Jihočeského kraje (včetně území CHKO Třeboňsko a Blanský les), pro části území kraje Plzeňského, Středočeského a kraje Vysočina, které jsou v překryvu se zónou C. Formou rozhodnutí bylo povolení vydáno pro Vojenský újezd Boletice příslušným újezdním úřadem. Povolení výjimky nebylo dosud dořešeno pro části zóny C zasahující do CHKO Brdy (opatření nebylo dosud projednáno) a CHKO Šumava (vydání povolení není v dohledné době pravděpodobné). Aktuální informaci a znění vydaných

opatření či rozhodnutí je možné nalézt na internetových stránkách Programu péče, v odkazu „[Opatření obecné povahy](#)“. Vymezení zóny C bylo v rámci přípravy Programu péče provedeno v období, kdy se na jejím území nenacházelo trvalé bobří osídlení. Od tohoto návrhu vymezení zóny C uplynulo více než 10 let a za tu dobu zde vznikla již řada trvalých teritorií (obr. 2). Bobří se do zóny C šíří přes masiv Šumavy z Bavorska, které je již bobry celoplošně osídleno a z Horního Rakouska, které bobří teprve „dosídlují“. Aktuálně na území CHKO a NP Šumava mají bobří svá teritoria na přibližně 36 lokalitách (Vorel et al. (2016), nepublikováno). Mimo CHKO a NP Šumava je bobří teritorium přítomno na 11 lokalitách. Přičemž je pravděpodobné, že výčet bobřích lokalit v zóně C uvedený výše není úplný a bobří se vyskytují na lokalitách, které na obr. 2 nejsou zobrazeny. Realizaci odlovu v zóně C může z pohledu mysliveckých spolků „znepříjemňovat“ administrace žádosti o povolení lovu dle § 39 zákona o myslivosti, která musí být podána na orgán státní správy myslivosti. Dále nelze očekávat velkou motivaci ze strany myslivců k odlovu bobrů, jak již bylo zmíněno výše. Do vydání tohoto článku byl v zóně C uloven na základě vydaných výjimek pouze jeden jedinec. Aby bylo možné nějak početně limitovat výskyt bobrů v zóně C a zajistit zamýšlenou prevenci vzniku závažného konfliktu, je nutná co nejrychlejší a důsledná eliminace existujícího bobřího osídlení. V následujících letech, nebude-li realizován efektivní odlov, lze očekávat nárůst počtu bobřích teritorií, který bude po dosažení určité populační hustoty velice strmý. Jakmile již v zóně C vznikne plošné bobří osídlení, bude velice obtížné až nereálné početnost bobrů v oblasti rizikových rybníků a jejich soustav výrazně snižovat či vůbec významně početně ovlivňovat.

A JAK SE AKTUÁLNĚ „REALIZUJE“ BOBR?

V době schválení Programu péče byla početnost naší bobří populace odhadována na více než 3500 jedinců (Vorel et al. (2012)). V současné době tento odhad činí více než 6000 jedinců. Síťová mapa výskytu tohoto druhu na našem území na konci roku 2015 je na obr. 3 (Vorel & Korbelová (2016)). Podle analýzy provedené v rámci Programu péče by dle biotopové nabídky mohla početnost bobří populace v ČR čítat 17 000 až 20 000 jedinců.

ZÁVĚR

Z výše uvedeného vyplývá, že aktuální management bobrů má zásadní nedostatky, které spočívají v absenci dostupné poradenské služby, v absenci tuzemského zdroje pro podporu nízkonákladových preventivních opatření, v neoptimálním nastavení systému náhrad škod a v obtížné realizovatelnosti odchytu bobrů ve vyhraněných konfliktních situacích. V rámci českého specifika, tedy zonace diferencované ochrany, není dosud zóna C kompletně administrativně pokryta a současně visí velký otazník nad faktickou realizací odlovu bobrů. Nedostatečná je i osvětová činnost, která dosud nebyla zmíněna a u konfliktních druhů má stěžejní význam. Potřebujeme vůbec management bobrů? Odpověď je jednoduchá - ano, nemáme jinou možnost, je-li cílem nalezení soužití s tímto druhem, který na jedné straně přináší do naší krajiny celou škálu pozitiv a současně však jsou jeho životní projevy často v rozporu se zájmy člověka v středo-evropské kulturní krajině.

PODĚKOVÁNÍ

Kolegům Janu Šimovi, Aleši Vorlovi, Davidu Lacinovi a Lence Tomáškové děkuji za komentáře a připomínky k textu.

LITERATURA

ANONYMOUS (1999): Důvodová zpráva k návrhu zákona o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Sněmovní tisk č. 445.

UHLÍKOVÁ J., VOREL A., ŠÍMA J. & KOSTKAN V. (2014): Program péče o bobra evropského v České republice. *Ochrana přírody* 1/2014: 10-14.

UHLÍKOVÁ J., VOREL A., ŠÍMA J. (2015): Analýza třináctiletého období poskytování náhrad škod způsobených bobrem evropským. *Ochrana přírody* 2/2015: 2-17.

VOREL A., ŠAFÁŘ J. & ŠIMŮNKOVÁ K. (2012): Recentní rozšíření bobra evropského (*Castor fiber*) v České republice v letech 2002 - 2012 (*Rodentia: Castoridae*). *Lynx* 43: 149-179.

VOREL A. & KORBELOVÁ J. (EDS.) (2016): Průvodce v soužití s bobrem. ČZU v Praze, Praha, pp 1 - 129.

POZVOLNÝ NÁVRAT VLKŮ A DALŠÍCH ŠELEM DO ČESKÉ KRAJINY

MIROSLAV KUTAL

Mgr. MIROSLAV KUTAL, Ph. D.
Od roku 2002 je v Hnutí DUHA Olomouc koordinátorem projektů ochrany a monitoringu velkých šelem. Od roku 2015 také působí jako akademický pracovník na Ústavu ekologie lesa Mendelovy univerzity v Brně. Věnuje se terénnímu výzkumu ekologie velkých šelem a přenosu poznatků k veřejnosti a do praxe. Je členem Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE), expertní skupiny IUCN pro velké šelmy.

V uplynulém roce se začala psát další kapitola letitého příběhu o návratu velkých šelem do české kotliny, v níž hlavní úlohu hráli vlci. Pojdme jejich aktuální výskyt poznat z širší perspektivy a zhodnotit, jak si vlastně Česká republika, potažmo česká krajina, stojí v rámci evropského srovnání. Jak jsme připraveni s vlky, rysy a medvědy sdílet prostor a co bychom měli dělat, aby jejich návrat generoval co nejméně konfliktů?

Ačkoliv mluvíme o návratu, jedná se proces, který trvá už déle než půl století. Po úplném vyhubení vlka, rysa a medvěda z českého území většinou už v 18. a 19. století se šelmy začaly vracet po druhé světové válce. Logickým zdrojem byly karpatské populace, takže prvně se šelmy objevovaly

většina populací velkých šelem rozrostla tak, že alespoň jeden druh velké šelmy žije zhruba na třetině kontinentu (pokud pomineme Rusko, Bělorusko a Ukrajinu, odkud nemáme spolehlivé odhady o početnosti šelem). V Evropě momentálně žije například dvakrát více vlků než v USA (s výjimkou Aljašky), a to navzdory tomu, že má proti Spojeným státům poloviční velikost a je více než dvakrát hustěji osídlená. Definitivně padl mýtus o tom, že vlci potřebují divočinu.

EVROPSKÁ REKOLONIZACE

Jak se stalo, že se velké šelmy začaly do Evropy vracet? Předně z ní nikdy zcela nevymizely, a přestože většina západních států se s šelmami vypořádala před mno-

Medvěd hnědý je v posledních letech pravidelným návštěvníkem Javorníků. Rozmnožování na území ČR recentně doloženo zatím nebylo. Foto Hnutí DUHA Olomouc

především na severní Moravě a ve Slezsku. Návratu rysa ostrovida do jihozápadních Čech pak v 70. a 80. letech pomohly úspěšné translokace ze Slovenska. Východní část naší republiky zůstala hlavní rekolonizační oblastí i v druhé polovině 90. let, kdy se po příchodu rysa a medvěda v Beskydech usazovala i první smečka vlků. Velmi podobný byl trend v celé Evropě. Z historického minima po druhé světové válce se

ha staletími, zejména v jižní a východní Evropě velké šelmy a lidé sdílí krajinu podobně, jako my ji u nás sdílíme s šelmami malými. Za obnovou populací velkých šelem stojí kombinace více faktorů: od útlumu zemědělství v horských oblastech, přes zvyšování početnosti kopytníků až po přívětivější postoj veřejnosti, což se projevilo také celoevropskou ochrannou, kterou dnes velkým šelmám poskytují evropské

směrnice. Nejprogresivnější byl návrat vlků, ačkoliv ne všude mají růžové vyhlídky. V posledních letech se na hranici vyměření ocitla izolovaná populace vlka v jižním Španělsku (Sierra Morena) a skandinávská (norsko-švédská) populace vlka o několika stovkách jedinců je navzdory růstu silně imbrední, izolovaná od Finska a Pobaltí. Norské zákony umožňují vlkům obývat jen 1 % z Norského království. A radikální snížení norské vlčí populace o dvě třetiny je prakticky jediným nástrojem, kterým Norsko řeší konflikty se šelmami.

Ve střední Evropě je situace o poznání nadějnější. Jednak máme to štěstí, že se nacházíme na samém okraji Karpat, kde žijí jedny z největších populací velkých šelem v Evropě. To podstatnější pro českou krajinu se ale překvapivě odehrává mimo Karpaty, kde populace vlků spíše stagnuje; za posledních 15 let vlci nerozšířili areál svého výskytu západním směrem navzdory existenci vhodných biotopů. Limitujícím je mimo jiné i legální lov na Slovensku, který ničí sociální strukturu smeček. Vlci tak nejsou schopni úspěšně rekolonizovat nová území. I když podmínky týkající se odstřelu vlků byly zpřísněny, Slovensko je v současnosti jedinou karpatskou zemí v Evropské unii, která legální lov vlků umožňuje, ačkoliv nikdo neví, kolik smeček či vlků na Slovensku žije.

Od roku 1995 se však vlci stali přísně chráněni v některých částech Polska a od roku 1998 v celém Polsku. Ve stejném období se začali objevovat první vlci a smečky na česko-slovenském pomezí. V roce 2000 byla potvrzena první reprodukce vlků v Německu, v blízkosti hranic s Polskem. Genetické analýzy ukázaly, že vlci sem přišli z východního Polska a postupně vznikla nová, tzv. středoevropská nížinná populace. V západním Polsku byly první dvě reprodukce potvrzeny v roce 2004, od té doby populace vlka rostla exponenciálně a v roce 2012 dosáhla zhruba 140 zvířat (25 smeček a 4–5 párů). To svědčí o velkém množství neobsazených vhodných biotopů, které vlci po poklesu loveckého tlaku úspěšně obsadili. Obdobná situace je v Německu: poslední sčítání z léta 2016 ukazují na přítomnost 46 smeček a 15 párů, vlci se šíří dále do Dánska, Nizozemska a České republiky.

Vlci jsou úspěšní kolonizátoři, jedno z telemetricky sledovaných zvířat přešlo z Německa do Litvy během tří měsíců (1500 km), jiný vlk překonal ze Slovinska do Itálie

přes 1100 kilometrů dlouhou cestu. Proto ani Česká republika nemohla být dlouhou dobu stranou dění. Z období expanze středoevropské populace (2000–2013) pochází ze severních a východních Čech desítky údajů o výskytu vlků s různou mírou věrohodnosti. **Zlomový byl rok 2014, kdy se poprvé v Čechách podařilo doložit rozmnožování** a reprodukce stejné smečky byla potvrzena i v dalších dvou letech. V srpnu 2016 se podařilo potvrdit přítomnost vlčího páru s mláďaty také na Broumovsku a předběžné genetické analýzy potvrdily předpoklad, že zakladatelé těchto smeček pocházejí z Německa a Polska, tedy ze středoevropské nížinné populace. Indicie o formování smeček nebo párů pochází také ze Šluknovska, z Krušných hor nebo z Beskyd. Snad nemine měsíc, kdy by nebylo pozorování vlků či jejich pobytových znaků hlášeno z nové oblasti. Začíná horká fáze vlčí rekolonizace? Proč ale vlci útočí na ovce, když jsou kopytníci (obzvláště prase divoké) přemnožení? Je chov ovcí zásadně ohrožen?

OVČÍ PROBLÉM A MOŽNÉ ŘEŠENÍ

Ačkoliv jsme v Česku svědky návratu vlků již od poloviny devadesátých let, kdy se šelmy poprvé objevily v Beskydech, opakují se příběhy o chovatelích ovcí, jejichž byznys predátoři ohrožují, s lehkými obměnami dodnes. V devadesátých letech po přílivu zahraniční konkurence, především levné australské vlny, se pro krachující cho-

vy stal vlk vhodným symbolem, na koho neúspěch vést. I v dnešní době štedrých evropských dotací, které umožňují chov dobytka často v tisícových počtech, **však přítomnost vlka generuje konflikt stejný nebo i větší, než by odpovídalo škodám, které šelmy reálně způsobují.** Například v Beskydech vlci v dlouhodobém průměru ročně zabijí 16 ovcí, zhruba 0,1 % z chovaných zvířat. Samozřejmě – zemědělci, který přijde o pět z deseti ovcí, tato statistika příliš nepomůže.

Přestože máme od roku 2000 zákon, který umožňuje žádat náhrady škod, které chráněné velké šelmy způsobují, konflikt se tím primárně neřeší, protože chovatelé nemají motivaci k lepší ochraně stád. To se ukázalo i letos v létě. Případ farmáře, který přišel po vlčích útocích o vyšší desítky ovcí a ohlašoval ukončení svého chovu, silně rezonoval v regionálních médiích. Osobně jsem s kolegy ze Slovenska, kteří mají zkušenosti používáním pasteveckých psů jakožto nejlepšího nástroje ochrany stád, postiženého chovatele navštívil. Odmítnul pomoc, kterou jsme mu nabízel, a vyšlo najevo, že chov ovcí chce ukončovat spíše z jiných důvodů. Ovce měl jen v dřevěné ohradě a nechal si proplácet škody na ovcích, které vlci postupně a bez zábran odnášeli. Chovatelce plemenných koz z Broumova stát naopak neproplatil nic, protože vlci kromě jedné ohlodané končetiny nenechali žádné stopy, z kterých by šlo nezpochybnitelně určit, že škodu způsobily

V jihozápadních Čechách a na česko-slovenském pomezí už rysy žijí desítky let. Najdou domov i v dalších lesnatých oblastech Česka? Foto K. Brož / www.selmy.cz

zákonem chráněné šelmy. Zabezpečila si však ovce robustním plotem s pletivem a elektřinou a od té doby škody neměla. Podrobnější dotazníkový průzkum v Beskydech ukázal, že ačkoliv **chovatelé velké šelmy vnímají negativně (nepřekvapivě), jako hlavní překážku pro své podnikání řadí velké šelmy až na čtvrté místo za malou poptávku po produktech, nízké výkupní ceny a velké vzdálenosti na jatka.**

Výše popsané příklady naznačují, že velikost konfliktu nemusí být úměrná velikosti škod a účinnost některých opatření a postupů je dost sporná. Optimální řešení by mělo vznikat při společných debatách se všemi zájmovými skupinami. Vhodnou platformou by mohla být například příprava nového plánu péče pro tyto druhy, kterou by stát měl zajišťovat. Podnětnou inspirací jsou zkušenosti ze zahraničí, kde se stejná témata řeší mnoho let. Přístupy mohou být rozdílné a ne všechna řešení jsou přenositelná. Obecné doporučení od Spojených států po Slovensko však zní, že mají-li se zájmové skupiny dohodnout, diskuze by měla vznikat od samého počátku s jejich přímým zapojením. Tedy od fáze, kdy se řeší fundamentální otázky (proč?) přes strategické plánování cílů až plánování konkrétních kroků, které se budou realizovat. Pokud se veřejnost zapojí v závěru procesu a snaží se ovlivnit rozhodnutí učiněné dříve, vzniká konflikt, nebo na proces přípravy zcela rezignuje a výsledný dokument a navržená opatření nemají veřejnou podporu.

Naznačené nedostatky zákona o proplácení škod (115/2000 Sb.) jsou známy již více než deset let. Zmiňuje se o nich již první plán péče, který vznikl pod patronací Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, ale nikdy nebyl formálně schválen. Nový dokument, jehož přípravu Ministerstvo životního prostředí před dvěma roky otevřelo, by primárně měl vést debatu o cílech a vizích. Je cílem snížení konfliktu? Pomohou vyšší náhrady chovatelům ovcí snížit konflikt? Je cílem mít všechny vzniklé škody 100% potvrzené? A tak dále.

Například ve Švédsku škody na polodomes-tikovaných sobech způsobené rosomákem stát neproplácí. Místo toho dává peníze chovatelům, v jejichž okrese byla potvrzena samice rosomáka s mláďaty, ve výši, které odpovídají předpokládaným škodám, které rosomák může způsobit, bez ohledu na to, zda škody reálně vzniknou. Podrobná analýza ukázala, že toto opatření je sku-

Čtyřměsíční vlče v Chráněné krajinné oblasti Broumovsko, srpen 2016. Začíná vlčí rekolonizace v Česku? Foto Hnutí DUHA Olomouc

tečně účinné, protože eliminuje motivaci pro pytláctví a získané finance umožňují investovat do lepších preventivních opatření. Důraz se tedy přesouvá z evidence škod na monitoring druhu – množství množících se rosomáků se během deseti let zdvojnásobilo z 57 na 125 a populace expanduje, ačkoliv hlavní potravu rosomáků stále tvoří dobytek. Potenciál pro zmírnění konfliktů v oblastech, kde se šelmy živí primárně divoce žijícími kopytníky, je tedy značný.

V Česku se konflikt, tedy zabitá hospodářská zvířata usmrcená některou velkou šelmou, řeší ex-post platbami. Povolání pracovník ochrany přírody (pokud je škoda na území CHKO) posoudí, zda škodu skutečně způsobila velká šelma. Následně chovatel musí zaplatit posudek veterináře, který podruhé potvrdí, že škodu skutečně způsobila velká šelma a že ovce je skutečně mrtvá. Pak podá žádost krajskému úřadu, který ji také posoudí a pokud ji nezamítne, předá na Ministerstvo financí, které podklady znovu posoudí a v případě kladného rozhodnutí pošle peníze kraji, který je následně pošle chovateli ovcí. Nemusíme patřit mezi stoupence radikální redukce státu, abychom nabyli dojmu, že tento postup je poněkud překombinovaný.

V první řadě jde o čas, kteří musí úředníci na různých úrovních věnovat každému jednotlivému případu. Dlouhý čas, který platíme z našich daní, pak pochopitelně netěší chovatele, který škodu dostává proplacenou s několikaměsíčním zpožděním. Dvakrát nadšení většinou nejsou ani pracovníci státní ochrany přírody, kteří ohledávají mrtvolky hospodářských zvířat a jednají s chovateli, kterým nemohou slíbit

ani brzké proplacení (nemohou ho ovlivnit), ani finanční podporu na preventivní opatření (neexistuje jednoduchý dotační titul) a často ani ne aktuální informace o pohybu šelem, pokud se monitoringu nevěnují ve svém volném čase nebo zrovna neběží projekt, který se mapováním v zájmové oblasti zabývá. Vzájemná důvěra je však pro snížení konfliktu klíčová: pracovník ochrany přírody je jedinou osobou, s kterou v rámci celé mašinérie náhrad přijde chovatel do kontaktu. Ztráta důvěry ve stát může způsobit i to, že chovatelé o podporu ani nežádají a řeší problém „po svém“. Jakkoliv státní ochrana přírody odvádí profesionální práci, její role v existujícím systému není snadná a pokud se konflikt nepodaří snížit, může vést k deziluzi obou stran.

Zatím z žádného dotazníkového šetření nevyplývá, že by proplácení škod v Česku

„Mají-li se zájmové skupiny dohodnout, diskuze by měla vznikat od samého počátku s jejich přímým zapojením.“

vedlo ke zvýšené toleranci chovatelů k velkým šelmám. Chceme tedy princip ex-post náhrad, označovaný někdy za „morální hazard“, zdokonalovat? Není smysluplnější přímo podporovat monitoring, výzkum a chovatele, aby mohli účinněji chránit svá stáda? Vše nemusí být tak snadné, jak se zdá, ale kdy bude lepší prostor pro tuto fundamentální debatu, pokud množství konfliktů roste, zároveň však není situace tak vyhocená, aby to bránilo rozumné domluvě?

MONITORING JAKO KLÍČ KE KOMUNIKACI

Téma konfliktu s chovem ovcí bylo v uplynulém roce docela aktuální. Spektrum aktivit, se kterými se při ochraně vlků, rysů a medvědů potýkáme, je však širší. Podle mého názoru úspěšná koexistence lidí a velkých šelem v našich podmínkách zahrnuje (kromě diskutovaného konfliktu s chovem ovcí a umožnění volného pohybu v krajině, což je širší téma) především:

(1) věrohodný systém monitoringu, založený na spolupráci s veřejností a na objektivním vyhodnocení dat, včetně odhadů populační hustoty, prostorové aktivity a genetické variability;

(2) dobrá komunikace této informace směrem k cílovým skupinám i k širší veřejnosti;

(3) účinný systém potírání pytláctví.

Každý z těchto bodů by byl na samotné pojednání. Vrátil se však k reálné situaci, která se částečně dotýká všech zájmových bodů a dobře ilustruje, jak spolu kvalitní

monitoring, komunikace a motivace k pytláctví souvisí. Při pohledu na poslední záběry včlat z Broumovska se někdy objevuje kritika, že zveřejněním snímků vzácných šelem se zvyšuje riziko jejich upytlačení. Je to oprávněná obava?

Snímky byly pořízeny v rámci intenzivního monitoringu velkých šelem, které na Broumovsku (a v jiných částech Česka) v posledním roce realizovalo Hnutí DUHA Olomouc s pomocí dobrovolníků Vlčích hlídek. Smyslem je zjistit přesnější informace o jejich statusu (zda se jedná o smečku, pár či jen o samostatné jedince), o jejich počtu, prostorové aktivitě a původu (pomocí genetických analýz). Přesvědčili jsme se na mnoha debatách, že to jsou informace, které veřejnost, myslivce i chovatele extrémně zajímají. Nemá proto smysl snažit se tyto informace tajit. Velikost domovského okrsku vlčí smečky může být 200–400 km². Hnutí DUHA nikdy nezveřejňuje přesné lokality, a i kdyby, vystopovat vlky na

základě zpráv z médií je absurdní představa. Místní myslivci o přítomnosti vlků mohou vědět mnohem dříve a nepotřebují číst noviny, aby se dozvěděli, kam mají jít. Dále je zřejmé, že přítomnost vlků v regionu dlouhodobě neunikne pozornosti, a i kdyby se ochránářské organizace dohodly, že o výskytu vlků budou mlčet jak hrob, nemůžou zabránit lesníkům, myslivcům či turistům, kteří výskyt náhodně zjistí, o tom mluvit, spekulovat a dovolávat se dalších informací. Koordinované zveřejnění s přednostním informováním cílových skupin jako jsou chovatelé a myslivci má další výhodu v tom, že o obsahu z velké části rozhoduje ten, kdo zprávu zveřejňuje. Ochrana přírody tedy nemusí reagovat na konflikt, ale událost může pojmout pozitivně a před rizikem případných škod naopak varovat. Větší zájem a kontrola veřejnosti může také pytlákům práci komplikovat více, než zamlčování a nezáměr veřejnosti, protože malá postižitelnost a anonymita stíhání je faktor, ze kterého pytláci nevíce těží. Objektivními informacemi se za pomoci fotopastí daří bořit řadu pověr, které toleranci k šelmám snižují.

Zveřejnění informací je přesto vždy třeba zvažovat a je vhodné vytvořit časový odstup. I tak ale vzniká publicita, kterou si konzervativní část českého venkova nemusí přát. Otázka však zní, jak velká část obyvatel reprezentuje tento proud a zda právě vyšší publicita odlehklých regionů nemůže být příležitostí, jak cestu k rozvoji regionu nastartovat. První snímek ukázal, že vlčí smečka na Broumovsku čítá minimálně 4 členy (stejně jako v létě) a daří se také smečce v Podbezdězí. V létě zde žilo minimálně 10 vlků navzdory faktu, že o místě jejich pravidelného výskytu (NPR Břehyně-Pecopala) se mluví již od první tiskové zprávy AOPK ČR před třemi lety.

Rys ostrovid je o poznání méně úspěšnější kolonizátor než vlk. V Česku však stále nejpočetnější velkou šelmou. Foto K. Brož / www.selmy.cz

LITERATURA

Bath, A. J., 1998. *The Role of Human Dimensions in Wildlife Resource Research in Wildlife Management.* *Ursus* 10: 349–355.

Carter, N. H. et al., 2016. *A conceptual framework for understanding illegal killing of large carnivores.* *Ambio*, In press.

Chapron, G. et al., 2014. *Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes.* *Science* 346: 1517–1519.

Immonen, E. & Husby, A., 2016. *Norway wolf cull will hit genetic diversity.* *Nature* 539: 31.

Kovařík, P., Kutal, M. & Machar, I., 2014. *Sheep and wolves: Is the occurrence of large predators a limiting factor for sheep grazing in the Czech Carpathians?* *Journal for Nature Conservation* 22: 479–486.

Kutal, M. & Suchomel, J., 2014. *Velké šelmy na Moravě a ve Slezsku, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.*

Kutal, M., Váňa, M., Suchomel, P., Chapron, G. & López-Bao, J. V. 2016. *Trans-Boundary Edge Effects in the Western Carpathians: The Influence of Hunting on Large Carnivore Occupancy.* *PLOS ONE*, 11(12): e0168292.

Nowak, S. & Mystajek, R. W., 2016. *Wolf recovery and population dynamics in Western.* *Mammal Research* 61: 83–89.

POZNEJTE NEJOHROŽENĚJŠÍ ČESKOU ŽÁBU

MARTIN ŠANDERA

RNDr. Martin Šandera, Ph.D.

Předseda organizace HERPETA, která se zabývá především ochranou a výzkumem obojživelníků a plazů a environmentálním vzděláváním, výchovou a osvětou.

Dlouholetý externí spolupracovník AOPK ČR v oblasti monitoringu a mapování výskytu obojživelníků a plazů.

Kriticky ohrožená **ropucha krátkonohá** (*Epidalea calamita*) patří v poslední době mezi nejohroženější a mizející druhy v Čes-

jí nevyhovují. Obilná a jiná pole s hustým porostem jsou pro tento druh neprostupnou bariérou.

Vokalizující samec ropuchy krátkonohé. Foto Martin Šandera

ké republiky. Vyskytuje se pouze v několika oblastech v Čechách, a to navíc ostrůvkovitě. Dříve obývala především menší pískovny, ve kterých se rozmnožovala v mělkých nezarostlých tůňkách a kalužích. Využívala také kaluže na chmelnicích a na polích s okopaninami. Obývá i tankodromy a místa pozitivně narušovaná jízdou terénních vozidel nebo jinou činností, která zamezuje zarůstání. Všude tam, kde došlo k zarůstání lokality a navazujícího prostředí, ropucha krátkonohá zmizela nebo postupně mizí. Současné hluboké nádrže v pískovných

Přežití ropuchy krátkonohé v České republice se neobejde bez lidské pomoci. Proto byla vybrána mezi několik druhů, pro které se připravuje záchranný program. Jeho úspěch však bude záviset i na pochopení a vstřícnosti ze strany majitelů pískoven, dolů, lomů, tankodromů či odkališť. Na podobných bezlesých pozemcích bude potřeba vytvářet menší mělké nádrže, bez nichž se ropucha krátkonohá nemůže rozmnožovat.

Ropuchu krátkonohou lze označit za vlajkový i deštníkový druh. Na písčiny a podobné

Lokalita ropuchy krátkonohé Velký Luh na Chebsku. Foto Martin Šandera

Ropucha krátkonohá je krásná žába. Foto Martin Šandera

biotopy u mokřadů je vázána celá řada dalších vzácných druhů, zejména rostlin a bezobratlých. Ochrana ropuchy krátkonohé a jejích lokalit má proto význam i pro řadu dalších ohrožených druhů.

PŘÍPRAVA ZÁCHRANNÉHO PROGRAMU PRO ROPUCHU KRÁTKONOHOU (*Epidaleia calamita*)

Záchranný program pro ropuchu krátkonohou se začal připravovat v rámci projektu financovaného z prostředků EHP fondů 2009-2014 a Ministerstva životního

o jednotlivých lokalitách. Více informací o projektu na www.herpeta.cz.

PROPAGACE

Vedle přípravy samotného záchranného programu jsme se soustředili na lepší informovanost veřejnosti s cílem pozitivně ovlivnit veřejné mínění a dlouhodobě zapojit co nejvíce lidí do sledování ropuchy krátkonohé. Proto jsme se ve druhé polovině roku 2016 zapojili do projektu „Propagace záchranných programů zvláště chráněných druhů v České republice“ koordinovaného

rozlišovací znak mezi ropuchou krátkonohou a ropuchou zelenou. Pomůcka zaujme každého tím, že se zde střídají dva obrázky podle úhlu natočení kartičky. Kartičky dostávali účastníci akcí, které se konaly v roce 2016 v rámci projektu. Zbylé kartičky budou k dispozici na dalších akcích organizace Herpeta.

Propagační leták byl koncipován tak, aby přinesl základní informace o ropuše krátkonohé, jak tento druh poznat a odlišit od podobných druhů v ČR, jsou zde uvedeny možnosti zapojení se do sledování výskytu druhu a způsoby, jak ropuše krátkonohé pomoci. Leták byl poskytován zájemcům na proběhlých akcích a k dispozici bude v roce 2017 na besedách, exkurzích a též pro zástupce těžeben.

Výukový program „Nejohroženější žába v ČR“ umožnil zejména dětem ve školách seznámit se podrobněji s ropuchou krátkonohou a nadále bude v nabídce programů organizace Herpeta.

V rámci projektu byly rozšířeny [webové stránky Herpety](#) a natočen [videospot](#), který byl koncipován podobně jako propagační leták, navíc s poselstvím i pro další generace.

V lednu 2017 proběhne výstava fotografií „Nejohroženější česká žába“ v Biografu Český ráj v Jičíně, v březnu Národní den žab a jarní Žabí běh v Prachově.

ZACHRAŇME JI SPOLEČNĚ SLEDOVÁNÍ VÝSKYTU

Každý záznam je důležitý, protože přispěje k poznání aktuálního výskytu a tím pádem i k ochraně ropuchy krátkonohé a dalších druhů. Pozorování můžete zaznamenat na BioLib (www.biolib.cz) či do Nálezové databáze ochrany přírody pomocí mobilní aplikace BioLog nebo nás kontaktujte na m.sandera@seznam.cz.

Martin Šandera a Kateřina Šanderová při propagačním programu pro školy „Nejohroženější žába v ČR“ v pražské Základní škole U Krčského lesa. Foto Marcela Katrušáková

prostředí. Projekt probíhal od ledna 2015 do dubna 2017. Jeho základ tvořil terénní průzkum současných i historických lokalit druhu na území ČR s cílem ověření výskytu, odhadu početního stavu populací a získání údajů o charakteristikách lokalit. Na průzkum navazovala analýza biotopových charakteristik lokalit. Součástí výsledného textu záchranného programu bude návrh konkrétních managementových opatření

organizací Beleco. Díky tomu jsme získali prostředky na vlastní projekt nazvaný „Poznejte nejohroženější českou žabu“.

V rámci projektu byly vytvořeny propagační pomůcky, výukový program pro školy „Nejohroženější žába v ČR“ a byly pořádány besedy a exkurze pro veřejnost. Některé formy propagace budou i po skončení projektu informovat o ropuše krátkonohé. Lentikulární kartička poukázala na hlavní

Lokalita ropuchy krátkonohé Pískovna Žizníkov u České Lípy. Foto Martin Šandera.

UDĚLEJTE MALOU VODNÍ PLOCHU

Můžete obnovit nebo vykopat novou mělkou nádrž. Dostačující je i nevelká kaluž zhotovená pomocí rýče nebo vzniklá pojezdem těžších vozidel. V místech, kde se voda vsakuje, je možné jako náhradní řešení použít hydroizolační fólii. V blízkosti nádrže je důležité zhotovit hromadu z písku nebo lehčí zeminy a kamenů, ve které se ropuchy ukrývají a zimují. Využívat můžou i stržený břeh nebo stěnu pískovny.

BOX

Ropucha krátkonohá (*Epidalea calamita* nebo též *Bufo calamita*) je v České republice řazena mezi kriticky ohrožené druhy. Tělo je zavalité, kůže je bradavičnatá, příušní žlázy (parotidy) na zadním okraji hlavy jsou zřetelné. Nápadně krátké jsou zadní končetiny. Samečci mají vnitřní nepárový rezonanční měchýřek (nápadný při nafouknutí) a tmavé mozoly na prvních třech prstech předních končetin.

Zbarvení hřbetní strany je variabilní, šedavé, hnědavé až zelenavé s nepravidelnými skvrnami či mramorováním. Aktivuje po setmění. Pulce je možné pozorovat i přes den, někdy při rozmnožování aktivují přes den i dospělé žáby. Období rozmnožování závisí většinou na deštích a probíhá od dubna do srpna.

Typický pro ropuchu krátkonohou je světlý proužek uprostřed zad (vertebrální proužek). Foto Martin Šandera

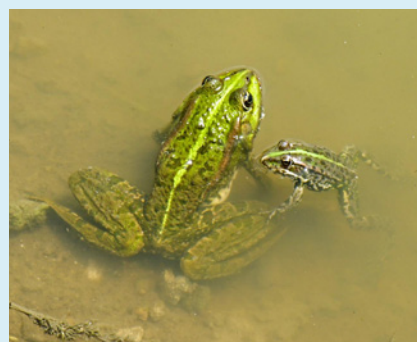
Typický pro ropuchu krátkonohou je světlý podélný proužek uprostřed zad. Bývá většinou nápadný, u některých jedinců ale nemusí být výrazný. Přesto docházelo a dochází k záměně s jinými druhy žab. Ropucha krátkonohá se podobá hlavně ropuše zelené a někteří jedinci i ropuše obecné. Někdo si může ropuchu krátkonohou splést i se zelenými skokany (skokan krátkonohý, skokan skřehotavý a skokan zelený), protože i zelení skokani často mívají proužek na zádech. Avšak nemají příušní žlázy a mají odlišný tvar těla. Kůže skokanů není zcela hladká, ale rozhodně není bradavičnatá jako u ropuch.

Juvenilní jedinec ropuchy obecné. Foto Martin Šandera

Ropucha zelená, adultní (dospělý) jedinec. Foto Martin Šandera

Skokan skřehotavý, adultní samice a juvenilní jedinec. Zelení (vodní) skokani mívají často světlý proužek uprostřed zad a někdo je tak může považovat za ropuchu krátkonohou. Foto Martin Šandera

Ropucha krátkonohá se pohybuje většinou lezením nebo popobíháním. Foto Martin Šandera

Ropucha krátkonohá vzhledem ke krátkým zadním končetinám špatně skáče a spíše se pohybuje lezením. Pohybem tak může připomínat menší hlodavce nebo pavouky v případě mladých žabek.

PŘÍTOMNOST A BUDOUCNOST ZÁCHRANNÝCH PROGRAMŮ

ROZHOVOR S JANEM ŠÍMOU

SIMONA POLÁKOVÁ

Ing. JAN ŠÍMA

Ředitel odboru druhové ochrany a implementace mezinárodních závazků MŽP, v rámci druhové ochrany řeší kromě záchranných programů aktuálně také např. implementaci Nařízení č. 1143/2014 „o invazních druzích“.

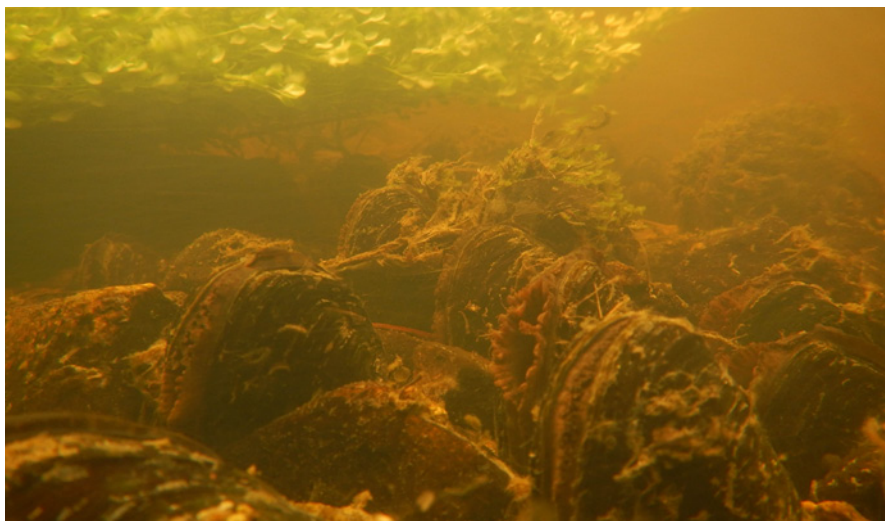
Jak je ministerstvo spokojené s výběrem druhů, pro něž jsou připravovány záchranné programy (ZP) a programy péče (PP) v rámci probíhající aktualizace seznamu? Plánuje se třetí kolo výběru druhů nebo je to ze současného pohledu dostačující?

Výběr druhů, pro něž jsou připravovány ZP a PP v současnosti vychází z Koncepce, kterou MŽP přijalo v roce 2014 a která shrnuje jak základní principy a kritéria tvorby záchranných programů a programů péče, tak na základě nich navrhuje seznam druhů, u kterých je příprava ZP/PP vhodná nebo u kterých je potřebné další postup teprve vyhodnotit. Koncepce a v ní obsažené seznamy se staly podkladem pro stanovení oblastí podpory v rámci EHP fondů (Malého grantového schématu Záchranné programy pro zvláště chráněné druhy II - MGS), které byly v posledních 2 letech jedním z hlavních zdrojů financování ZP a PP. Díky projektům zpracovaným v rámci EHP fondů jsou nyní k dispozici návrhy osmi nových ZP (kromě 7 projektů zpracovaných v rámci MGS byl též aktualizován návrh ZP pro dropa velkého v rámci projektu AOPK ČR - Opatření pro zastavení úbytku biodi-

verzity na celostátní a regionální úrovni) a jednoho PP (pro velké šelmy) i odborné podklady pro řadu dalších druhů. Vše bude nyní nezbytné projednat, případně u získaných studií zhodnotit další využití výsledků a zvolit vhodný postup při ochraně daných druhů. Podle náročnosti navazující části procesu schvalování vytvořených návrhů budou postupně jednotlivé ZP a PP uváděny v život.

Plánuje se třetí kolo výběru druhů nebo je to ze současného pohledu dostačující?

Z výsledků řešení projektů i z dalších podnětů je zřejmé, že bude vhodné výčet druhů navržených pro zpracování ZP a PP revidovat, resp. doplnit (např. o sýčka) nebo zahájit zpracování potřebných odborných pokladů u druhů, které v Koncepci figurují, ale dosud řešeny nebyly (např. raka kameňáče). Na druhou stranu možnost využití ZP, jako nástroje aktivní ochrany druhů a PP, jako nástroje managementu konfliktů zájmů člověka s vybranými druhy, má své limity a snahou tak stále bude hledat priority, kterým se efektivně věnovat.

Perlorodka říční - vlajkový druh oligotrofních povodí. Foto Jana Zmeškalová

Jaké jsou další plány se záchrannými programy?

V tuto chvíli nemáme v rámci MŽP žádné revoluční plány, ale budeme ve spolupráci s AOPK ČR usilovat o to, aby se nyní zpracované ZP a PP rozeběhly a aby byly dostatečné kapacity, personální i finanční, na to je efektivně řešit. Obecně počítáme se ZP a PP jako vhodnými nástroji druhové ochrany, ale zároveň je potřebné je vnímat jako speciální postup pro vybrané případy, jen jako jakousi třešničku na dortu s tím, že klíčová jsou především opatření, která mají potenciál ovlivnit větší spektrum druhů a jejich stanovišť, podobu celé krajiny (např. podmínky zemědělského, rybářského a lesního hospodaření, správy toků, případně managementu ZCHÚ a z hlediska struktury krajiny také územní plánování aj.).

Jak vůbec probíhá financování ZP?

V současnosti končí EHP fondy, které byly jedním ze zdrojů financování ZP a PP. Ke konci roku 2018 pak bude končit také stávající Program obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK), který je významným zdrojem prostředků v rámci tzv. národních programů. V oblasti financování tedy bude nutné hledat nové zdroje, resp. usilovat o vhodné nastavení zdrojů, které, doufejme, budou k dispozici. Jednání o novém programovém období EHP fondů již začínají a za MŽP zatím téma záchranných programů v nějaké podobě opět předpokládáme. Podoba nástupnického programu POPFK bude také teprve vznikat, ale i v tomto případě budeme usilovat o to, aby byla podpora ZP a PP zachována. Financování opatření ZP a PP je možné také z OPŽP 2014-20 a v rámci úvah o nastavení zdrojů je tedy nutné počítat s „náhradou“ tohoto zdroje po ukončení stávajícího programového období.

Nyní dobíhá tzv. Malé grantové schéma Norských fondů (MGS), jak ministerstvo hodnotí jejich výsledky?

Popravdě jsme velice rádi, že v rámci MGS postupně uzavíráme jednotlivé projekty, a je tak v dohledu také konec veškeré administrace s tím spojené. Nastavení MGS, které bylo při jeho vzniku ovlivněno řadou okolností, nebylo z našeho pohledu příliš šťastné a zřejmě nepotěšilo ani některé z řešitelů. Doufejme, že v budoucnu se podaří nalézt vhodnější model.

Jako celek ale MGS rozhodně hodnotíme kladně. Hlavním pozitivem je, že se do řešení jednotlivých projektů zapojila široká

Hořeček český - poslední zbytky pestrých pastvin. Foto Jana Zmeškalová

škála subjektů a odvedly ve většině případů velmi dobrou práci. Za to všem řešitelům projektů děkuji. Nelze opominout ani fakt, že díky EHP fondům se na necelé dva roky podařilo zajistit realizaci ZP/PP v dostatečném finančním rozsahu a díky tomu mohla být uskutečněna i některá nákladná opatření a aktivity, na něž ve standardním režimu financování z národních zdrojů obvykle nezbyvá prostor. Zajištěna byla také příprava nových programů v rozsahu, který by jinak zřejmě nebyl možný.

V čem ZP a PP fungují dobře a kde je ještě co zlepšovat?

Kladem ZP a PP je podle mého názoru už to, že se daří držet jejich přípravu i realizaci na dobré odborné úrovni a jsou v rámci nich reflektovány nejnovější poznatky, případně dokonce jejich řešení k aplikaci nových přístupů samo vede. To souvisí nejen s nastavením zakotveným v Koncepti ZP/PP (která ale navazuje kontinuálně na předchozí aktivity), tedy podobou a principy zpracování ZP a PP nebo způsobem jejich koordinace, ale také s aktivním nasazením všech, kdo se na řešení ZP a PP podílejí. Samozřejmě je také řada věcí, které se nedaří. Během na dlouhou trať, kde zatím většinou nedošlo k zásadnějšímu posunu, jsou například legislativní změny, které jsou v některých programech navrženy nebo jsou výstupem jejich řešení (např. potřeba optimalizace systému náhrad škod identifikovaná v Programu péče o bobra). Z hlediska praktické realizace ZP a PP možná největší problém představují personální kapacity - u některých ZP a PP je „nedosta-

tek lidí“, odborníků, ale také informovaných laiků (případně absence systému, který by je umožnil přilákat a udržet), limitem pro jejich úspěšnou realizaci. Personální kapacity na koordinaci programů také samozřejmě omezují počet druhů, kterým může být věnována pozornost ze strany MŽP a AOPK ČR. Výzvou tak nyní bude už jen zvládnout rozběhnutí připravených programů.

Co je pro Vás osobně příklad dobré praxe, jak by měly projekty v rámci ZP či PP fungovat?

Myslím, že v rámci řešení každého z dosavadních ZP a PP se najdou věci, které se povedly nebo průběžně daří. Napříč všemi programy je to určitě už zmíněná dobrá vazba mezi neaktuálnějšími odbornými poznatky a praktickými opatřeními. Z hlediska jednotlivých projektů nebo konkrétních opatření, která byla v poslední době (např. v rámci EHP fondů) realizována, by snad bylo možné vyzdvihnout například projekt inovativního „marketingu“ ochrany sýslů v rámci projektu Sýsl na vinici, kvalitní péči o lokalitu NPP Kleneč hvozdíku písečného českého nebo mezioborový přístup přípravy Průvodce v soužití s bobrem, praktického manuálu k omezení škod působených bobrem, který byl připraven v rámci programu péče.

Děkuji za rozhovor.

FÓRUM OCHRANY PŘÍRODY představuje svobodný myšlenkový prostor založený na aktivním přístupu, vzájemné toleranci a schopnosti účastníků shodnout se na konsensuálních výstupech.

FÓRUM poskytuje prostor k diskusi, předávání poznatků a hledání řešení v různých aktivitách ochrany přírody. Zajišťuje svobodné vyjadřování názorů svých členů bez politických či institucionálních vlivů.

Fungování je založeno na permanentní názorové platformě v rámci provozu internetových stránek, na pravidelném setkávání a vydávání tohoto časopisu.

PODPOŘTE NAŠI ČINNOST

Snažíme se naše aktivity poskytovat zájemcům zdarma, což se daří díky projektům a další podpoře. Do budoucna se ale neobejdeme bez Vaší pomoci.

Vaše příspěvky můžete posílat na účet 2200318661/2010, použijte variabilní symbol 333.

DĚKUJEME VÁM